

PÕHISEADUSLIKU ASSAMBLEE KAHEKSAS ISTUNG

26. oktoober 1991

Juhataja T. Anton

Tere hommikust! Palun istuge oma kohtadele! Kohaloleku kontroll. Kohal on vaid 23 assamblee liiget, aga ilmselt need 23 on parimad ja ma usun, et tänane tööpäev läheb meil korda. Härra Hallaste, palun kõnepulti! Me jätkame sealt, kus me eile lõpetasime. Kolmas toimkond ja põhiprobleemide läbiarutamine ja hääletamine.

I. Hallaste

Lugupeetud Põhiseadusliku Assamblee liikmed! Ülejäänud kaks hääletamist on mõlemad suhteliselt lihtsad. Kõigepealt § 67 lõige 1. Küsimus on selles, kellel on õigus esitada arupärimist. Põhitekstis on loetletud Vabariigi Valitsus, valitsuse liikmed, panga president ja teised kõrgemad riigiametnikud. Toimkonnas tehti ettepanek lisada siia loetelusse riigivanem ja Riigikogu juhataja, kusjuures riigivanema panemine peaks toimuma ainult sel juhul, kui riigivanema valib parlament. Toimkond tahaks teada Põhiseadusliku Assamblee arvamust, kas nende isikute ring, kelle poole on õigus pöörduda kirjaliku arupärimisega, on fikseeritud nii, nagu põhitekstis on § 67 lõikes 1, või peaks seda ringi laiendama.

Juhataja

Tänan! Palun, millised on küsimused kolmandale toimkonnale, härra Hallastele selle probleemiga seoses? Küsimusi ei ole. Aitäh! Palun sõnavõttud!

T. Käbin

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Ma tahaksin rõhutada, et valitsus, kes on moodustatud seadusandliku kogu poolt, on aruandev seadusandliku kogu ees ja kõikides küsimustes on võimalik pärida aru valitsuselt. Arupärimise institutsioon ei ole mõeldud selleks, et samas korras pärida aru Riigikogu enda koosseisu kuuluvatelt isikutelt või presidendilt. Selleks on teised võimalused ja ma leian, et põhiteksti redaktsioon on õige ja tuleks hääletada selle poolt. Tänan!

Ü. Aaskivi

Lugupeetud kolleegid, ma tahaksin täiendada ja öelda, et nimetatud probleemi arutati ka kolmanda ja neljanda toimkonna ühisistungil, kus kõik peale 1 istungist osavõtja toetasid põhiteksti. Aitäh!

Juhataja

Aitäh! Lugupeetud kolleegid, teeme veel kord kohaloleku kontrolli, sest hilinejaid on nii palju, et

aparaat läheb kuumaks. Palun kohaloleku kontroll! Kohal on 34. Aitäh!

Niisiis, kes soovib veel sõna probleemis, mida kajastab § 67 – kelle poole pöörduda arupärimisega? Sõnavõtte rohkem ei ole. Härra Hallaste, palun veel kord pulti, võib-olla on teile veel küsimusi, siis me asume hääletamise juurde. Küsimuse esitamiseks on sõna Lauri Vahtrel.

L. Vahtre

Võib-olla ma olen selles ebakompetentne, kuid ma ei saanud aru, sest siin on justkui mitu alternatiivi. On need eri küsimustes? Praegu on küsimus selles, kelle poole selle arupärimisega pöörduda jne. Valitsusel on õigus siduda Riigikogule esitatud eelnõu usaldusküsimusega. Kas see nüüd oleneb kuidagi sellest?

I. Hallaste

Vabandust, see on eraldi teema! Häda on selles, et faksis on läinud kaduma kaks rida ja nr. 11 on ka vahelt puudu.

E. Leisson

Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud Illar Hallaste! Arvestades nüüd neid kõlavaid sõnavõtte, kas te ei peaks otstarbekaks lõpetada see esimene lõik niimoodi: "ja teiste kõrgemate täitevvõimu riigiametnike poole"? Siis oleks ta selgelt ka määratletud, et see on täitevvõim.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid, ma vabandan küsija ja vastaja ees, kuid tuletan meelde, et kõik ettepanekud tuleb esitada teematoimkonnale, kes arutab need läbi, võtab arvesse või lükkab tagasi. Kui ettepanek on lükatud tagasi ja selle tegija ei nõustu lahendusega, on tal õigus apelleerida täiskogu poole. Täiskogu istung ei saa olla selleks töövormiks, et igaüks esitab neid mõtteid, mis tal teksti lugedes parajasti meelde tulevad. Lugupeetud kolleegid, täiendame reglementi.

E. Leisson

Mul oli mulje, et me oleme siia tulnud loovaks tööks.

I. Hallaste

Ma vastaksin sellele küsimusele. Ma ei pea õigeks piirata ametnike ringi ainult täitevvõimu esindajatega, aga näiteks kohtunikule või õiguskantslerile või riigikontrolörile, kes pannakse ametisse Riigikogu poolt, on õigus teha järelepärimist ja seda fikseerib praegune tekst. Kui me paneksime täitevvõimu, siis me õiguskantsleri käest ei saaks midagi küsida.

Juhataja

Aitäh! Kas on veel küsimusi või soovib veel keegi sõna? Küsimusi rohkem ei ole, sõnasoovijaid ka rohkem ei ole. Härra Hallaste, palun selgitage, kuidas me hääletame! Kas tegemist on kahe

konkureeriva ettepanekuga või on võimalik formuleerida üks küsimus ja vastata vaid sellele?

I. Hallaste

Ma loodan, et on võimalik formuleerida § 67 esimese lõigu hääletamine ühe küsimusena ja see küsimus kõlaks nii: kes on selle poolt, et arupärimisega, kirjaliku arupärimisega võib pöörduda valitsuse, valitsuse liikmete, panga presidendi ja teiste kõrgemate ametnike poole, nii nagu see on sõnastatud põhitektis?

Juhataja

Me asume kohe hääletama, kuid palun hetkeks veel tähelepanu. Ma palun härra Hallastel korrata seda küsimust, millele me hääletamise teel hakkame vastama.

I. Hallaste

Kes on selle poolt, et on õigus pöörduda kirjaliku arupärimisega Vabariigi Valitsuse, valitsuse liikmete, panga presidendi ja teiste kõrgemate riigiametnike poole, nii nagu see on sõnastatud § 67 esimese lõigu põhitektis?

Juhataja

Hääletame. Poolt 33, vastuhääli ei ole. See küsimus on tõesti selgeks saanud.

I. Hallaste

Meie toimkonna poolt on jäänud vaid viimane alternatiiv, punkt 12. See ei tule hääletamisele, see on keeleline küsimus. Nii otsustas eile assamblee juhatus. Ja see viimane punkt on seotud eelnõudega, mille valitsus seob usaldusküsimusega. Põhimõtteliselt on võimalikud kaks erinevat lahendust. Üks lahendus on esitatud põhitektis. Valitsusel on õigus esitada Riigikogu poolt tagasi lükatud eelnõu teistkordsele hääletusele, sidudes selle usaldusküsimusega, mitte varem kui järgmisel päeval. Eelnõu tagasilükkamisel astub valitsus tagasi. Põhimõtteliselt teine võimalus on toodud välja alternatiivina, et valitsusel on õigus siduda Riigikogule esitatud eelnõu usaldusküsimusega. Kui eelnõu vastu ei ole Riigikogu koosseisu enamus, siis loetakse eelnõu vastuvõetuks. Ja kolmas sellega kaasnev alternatiiv oleks jätta see küsimus üleüldse põhiseadusest välja. Kusjuures, kui see läheb põhiseadusest välja, siis seda küsimust ilmselt ei ole võimalik kirjutada ka Riigikogu kodukorda, sest igal juhul ta hakkab muutma kas hääletuse korda Riigikogus või valitsuse tagasilükkamise korda.

Ma selgitan lühidalt kahe võimaluse sisulist erinevust. See variant, mis on antud põhitektis, loob olukorra, kus valitsus võib esitada mingi eelnõu, sidudes selle usaldusküsimusega, ja hääletamise kord on meil poolthälteenamusega – enam poolt kui vastu ja kui selles korras lükatakse eelnõu tagasi, siis see tähendab seda, et valitsus on ka ametist kohe lahti. See tähendab, et selle lõiguga kergendatakse valitsuse tagasikutsumise korda. Kusjuures, seda saab

teha ainult valitsuse enda palvel või nõudel. Peet Kask toetab vastupidist. Valitsus võib siduda mingi eelnõu usaldusküsimusega ja sellega muutub eelnõu vastuvõtmise kord. Kui tavaliselt kõik eelnõud võetakse vastu poolthääletusega, siis usaldusküsimusega seotud eelnõu võetakse vastu siis, kui tema vastu ei ole valitud koosseisu enamus. Sisuliselt rakendub see range kord, mis on valitsuse tagasikutsumisel, ka eelnõude vastuvõtmisel.

Toimkonna enamus pooldas põhivarianti, s. t. valitsusel on õigus tellida endale usaldushääletus ja teha palju kergemal viisil, kui on tavaline usaldushääletuse kord, kui ta seda ise tahab.

Toimkonnas leiti, et kui läheb läbi see teine alternatiiv, et eelnõude vastuvõtmiseks rakendatakse täiesti uut korda, siis see võib omamoodi teha mõttekuks varasemas öeldud põhimõtte, et eelnõud võetakse vastu poolthääletusega, rohkem poolt kui vastu. Valitsus hakkab kõiki olulisi küsimusi siduma usaldusküsimusega ja olukorda, kus mingi eelnõu vastu oleks valitud koosseisu enamus, praktiliselt ei teki ja valitsus hakkab lihtsalt läbi suruma oma neid eelnõusid, mis talle endale tunduvad olulisemad.

Toimkonna enamus leidis, et peaks selle neljanda lõiguga kergendama valitsuse tagasiastumise korda, et see võiks osutada vajalikuks siis, kui valitsus on vähemusvalitsus ning Riigikogu ei võta vastu valitsuse poolt esitatud eelnõusid ja lükkab neid järjest tagasi. Valitsus omakorda neid ellu viia ei saa ja käib välja selle ähvarduse, et tegemist on eelnõuga, mille puhul on tegemist usaldushääletusega: kui te seda nüüd vastu ei võta, siis sellega seoses me astume tagasi või sellega me oleme juba tagasi astunud. See paneb opositsiooni mõtlema, kas ta on valmis võtma endale vastutuse valitsust ise moodustada või laseb ta selle eelnõu valitsusel ikkagi läbi minna. See on oluline siis, kui on tegemist väga erinevatest erakondadest koosneva Riigikoguga, kus enamusvalitsuse kujundamine on raske ja kus on ka võimatu saada Riigikogu enamuse hääli, selleks et valitsust saaks tagasi kutsuda ja hakata uut valitsust moodustama. Alternatiivi nr. 2 läbimine oleks väga ohtlik tulevasele Riigikogule, sest see võiks luua olukorra, kus järjest hakkab, valitsus esitama eelnõusid selle korra järgi ja sellisel juhul pole mõtet isegi mitte arutada neid või hääletada Riigikogus. Nad lihtsalt lähevad läbi, kuna see kord, et kui eelnõu vastu ei ole Riigikogu koosseisu enamus, garanteerib vastuvõtmise – eelnõu läheb muutmatul kujul läbi ja võetakse vastu. Arvata, et valitsus on meil väga eetiline, et võimalust siduda see usaldushääletusega kasutatakse ülimalt harva, ei ole põhjust. Me ei tea, kes on järgmises valitsuses, ei tea, kes on ülejäärmiste valimiste järel riigis, milline erakond või valimisliit selle valitsuse moodustab, ja põhiseadusega peame garanteerima tingimused, et ükskõik kes see ka ei oleks, igal juhul demokraatia säiliks. Aitäh!

Juhataja

Kas assamblee liikmetel on küsimusi?

Ü. Aaskivi

Lugupeetud kõneleja! Lugupeetud kolleegid! Mul ei ole küsimus, mul on ettepanek härra Hallastele, et ta selgelt saalile ütleks, millise paberi peab praegu ette võtma, sellepärast et kolmandalt toimkonnalt on üks eelnõu faksi teel, teine paljundusest. Just seesama § 77 neljas lõik on faksis täiesti kadunud ja seetõttu, ma tean, saalis praegu inimesed ei saa üldse aru, millest jutt käib.

I. Hallaste

Ette tuleks võtta tekst, kus pealkiri on "Põhiseaduse peatükkide uus redaktsioon. III toimkond". Ja siin §-s 77 on lõige 4 olemas, redaktsioon 19. oktoobrist 1991 *anno Domini*. Selle redaktsioon ei ole kõige parem, siin on tegemist puhtkeelelise küsimusega ja seda ma ei tahaks praegu arutada. Põhitekst on sõnastatud selles tekstis, mille lõpus on kolmanda toimkonna laekunud ettepanekute loetelu ja teksti enda all on kuupäev 19. oktoober, seal on § 77 lõige 4 olemas. Alternatiiv on sõnastatud teise lehe peal, kus on kolmanda toimkonna alternatiivid ja seal on jällegi faksis läinud kaduma esimene rida ja paragrahvi number, küll aga teine alternatiiv on selgelt olemas. See on tekst, mille esimene lehekülg kannab pealkirja "III toimkonna alternatiivid". Seal on punkt 2 täiesti selgelt sõnastatult olemas.

On kaks teksti: üks on, mille peale on kirjutatud 25. oktoober 1991, sealt te leiame üles § 77 lõike 4 põhivariandi, ja teine tekst kannab pealkirja "III toimkonna alternatiivid" ja selle paki viimane leht kannab kuupäeva 22. oktoober 1991.

Juhataja

Loodetavasti on selge, milliseid tekste silmas peetakse. Aitäh selle selgituse eest!

L. Vahtre

Mul on selline küsimus. Minu meelest usaldushääletus parlamendis on hilisem institutsioon ja usalduse avaldamine on saanudki alguse sellest, et parlament lükkas kunagi Inglismaal tagasi ühe valitsuspoolse seaduseelnõu, mille peale valitsus ametist lahkus. Nüüd ma näen, et eelnõu sidumine usaldusküsimusega on tehtud ainult valitsuse privileegiks ja parlament peab selles samas asjas eraldi usaldushääletuse organiseerima. Kas te ei arutanud seda, et ka parlament võiks eelnõu usaldusega siduda?

I. Hallaste

Parlamendil on võimalik avaldada valitsusele umbusaldust ja sellest räägib § 77 lõige 2 ja lõige 1. Lõige 1 ütleb, et Riigikogu võib oma koosseisuga avaldada umbusaldust peaministrile või ükskõik millisele ministrile ja lõige 2 seletab, kuidas see toimub. Kui Riigikogu tahab

omalgatuslikult hakata avaldama valitsusele umbusaldust, siis seda reguleerib § 77 lõige 2. Algatuseks peab esinema kirjaliku nõudega üks viiendik Riigikogu koosseisust ja mitte varem kui järgmisel päeval tuleb küsimus otsustamisele ning seda hääletatakse ja see on seotud mingi konkreetse eelnõuga. Toimkond teeb ettepaneku lihtsustada valitsuse tagasikutsumise protseduuri.

Juhataja

Härra Lauri Vahtre, teine küsimus, palun!

L. Vahtre

Ma tahan lihtsalt jätkata, miks peaks olema niimoodi, et Riigikogu saab omal initsiatiivil valitsusele avaldada umbusaldust üldse, aga mitte mingi eelnõuga seoses. Minu meelest tooks see asjatuid poliitilisi tagajärgi.

I. Hallaste

Umbusaldus valitsusele on väga tõsine akt ja selleks on eraldi kord, mis on raskem kui valitsuse ametisse kinnitamise kord. Sellisele seisukohale jõudis toimkond. Mingisuguse eelnõuga asja sidumine tähendab toimkonna arvates valitsuse tagasiastumise korra lihtsustamist. Seda võib vaja olla siis, kui asi on läinud umbe, kui Riigikogu ei ole nõus kinnitama esitatud eelnõusid, valitsus ei saa viia ellu oma poliitikat, samas aga Riigikogus ei jätku neid hääli, kes oleksid valmis hääletama valitsuse tagasikutsumise poolt, et saaks rakendada § 77 lõiget 8. Ja kuna valitsus astub tervikuna tagasi, siis ei ole küsimus mitte ainult ühes eelnõus, vaid valitsus on astunud tervenisti tagasi kõigi tulevaste eelnõude jaoks ning siin ongi kaks erinevat korda. Üks on § 77 lõige 2 ja teine lõige 4. Loomulikult, kui valitsusele umbusaldust avaldatakse, öelda ka maha, et valitsust ei usaldata sellepärast, et ta ei viinud ellu seda ja seda seadust, mille Riigikogu on vastu võtnud, ja on käitunud selles või selles küsimuses ebaeetiliselt, seda kõike on võimalik öelda, kuid põhiseaduses fikseeritakse erinevad korrad, mis seda asja puudutavad. Põhimõte on selles, et kui Riigikogu ise tahab algatada umbusalduse küsimust, siis sellisel juhul tuleb rakendada § 77 lõike 2 korda. Lihtsustatud korda võib tellida ainult valitsus, selleks et riik võiks väljuda sisepoliitilisest kriisist.

Juhataja

Aitäh! Palun, kas on veel küsimusi? Küsimusi rohkem ei ole. Aitäh, härra Hallaste! Sõna saab härra Kask, palun!

P. Kask

Austatud härra juhataja! Kallid kolleegid! Ma oleks võinud ka esitada küsimuse härra Hallastele, aga ma eelistan siiski lihtsalt selgitada. Mina ei näe erilist mõtet sellel põhiteksti sissepanekul,

sest valitsus saab niikuinii ähvardada, et ta astub tagasi, kui mingi tema tähtis eelnõu tagasi lükatakse, ja valitsusel on niikuinii võimalus tagasi astuda. Miks ta peaks kasutama seda paragrahvi? Mina ei näe mingisugust põhjust. Ja ma ei tea ka ühtegi riiki, kus asi oleks põhiseaduses kirjas.

Aga tegelikult, miks ma pakkusin selle teise variandi? Selle taust on palju laiem kui lihtsalt see variant umbusalduse küsimuses. Küsige ükskõik missuguselt politoloogilt, milline on meie ühiskonda kõige raskemini ähvardav oht, kui me valime parlamentaarse valitsemise vormi, ja ma olen praktiliselt kindel, et vastus on kõigil ühesugune: oht on see, et te saate omale nõrgad valitsused, mis kukuvad kord aastas või sagedamini ja mis ei suuda vajalikke reforme läbi viia, sest neil ei ole küllaldast toetust parlamendis. Selliseid olukordi tunneb nii Eesti ajalugu kui ka kogu maailma ajalugu, praegu on selline olukord Itaalias ja enne Teist maailmasõda esines seda laiemalt. Klassikalised näited on Weimari Vabariik Saksamaal ja Prantsusmaa. Saksamaal kukutasid äärmised punased koalitsioonivalitsusi lops ja lops, sest tsentri koalitsioonid olid nõrgad. Omal ajal ei olnud nad suutelised moodustama ka uusi valitsusi. Pikad valitsuskriisid ja nõrgad valitsused. Prantsusmaal kehtisid natuke teistsugused reeglid, valitsust oli natuke raskem kukutada, sest selleks oli vaja absoluutset häälteenamust, küll aga kasutas opositsioon teist meetodit. Ta lükkas valitsuse eelnõusid tagasi, sest seda oli kergem teha, kuna piisas lihthäälteenamusest. Lops ja lops lükati valitsuse eelnõud tagasi, valitsus ei saanud midagi teha ja oli teatud aja pärast sunnitud tagasi astuma.

Teise ilmasõja järel on disainitud ka mitmeid meetodeid selle ületamiseks. Saksamaa ajalugu on teatud mõttes põhiseadusliku ime tagajärg, et olukord nii kiiresti stabiliseerus. Ja kaasaja Saksa valitsused on väga tugevad. Poliitiline süsteem on tugev ja kaugeltki mitte nii fragmenteerunud kui enne sõda. Sama kehtib ka Prantsusmaa kohta ja Prantsusmaal disainiti just see säte, mille mina nüüd Eesti jaoks välja pakkusin. Praktika näitab, et valitsus ei kasuta seda ülisageli.

Valitsusel on selle kasutamine ohtlik, sest iga kasutamine tekitab parlamendi liikmetes teatud vastuseisu. Iga kasutamine muudab valitsust ebapopulaarseks, sest see on jõuvõte ja kõik teavad seda. Ta kasutab seda vaid äärmisel juhul, kui asi on tõesti tõsine ja raske ning on vaja läbi viia mingi reform.

Me peaksime tegema põhimõttelise valiku, kas me hakkame otsima neid meetmeid parlamentaarsüsteemi nõrkuste vältimiseks, valitsuse positsiooni tugevdamiseks või me loobume sellest ja läheme edasi loosungiga, mida härra Runnel pakkus. Kõige hullem, mis meil võib juhtuda, on bürokratiseerumine, ametnike valitsus. Ärme anna valitsusele mitte mingisuguseid õigusi. Jutt ei ole mitte ainult umbusalduse sidumisest seaduseelnõuga. Jutt on

paljudest teistest mehhanismidest, mille juurde me varem või hiljem peaksime jõudma. Ma võin ainult mõned neist nimetada, mis mujal maailmas on kasutust leidnud. Meil on juba aktsepteeritud künnis valimistel. See on just see, et parandada seda olukorda: vähendada fragmenteerumist parlamendis ja tugevdada valitsust.

Teiseks. Umbes 80%, vähemalt 80% parlamentaarsetest süsteemidest on niisugused, kus valitsusel on õigus vähemalt teatud tingimustel parlament laiali saata, eelkõige sel juhul, kui valitsusele on avaldatud umbusaldust.

Kolmandaks, konstruktiivse umbusalduse nõue. See disainiti Saksamaal ja see on leidnud väga laialdast kasutamist parlamentaarsetes riikides. See tähendab seda, et umbusaldust saab avaldada ainult valides uue peaministri.

Neljandaks. See on see, mis ma praegu rääkisin. Neid võtteid on veel ja ma arvan, et ülehonne ja üleülehomsel päeval me peaksime ekspertidelt kõik need nõuanded välja imema, mis sinna suunda lähevad. Need on argumendid teise variandi kaitseks. Tänan!

Juhataja

Aitäh, härra Kask! Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots:

Ma räägin täna kohalt. Lugupeetud kolleegid, me kuulasime härra Kase väga ilusat ja tarka juttu, kuid mina toetan härra Hallastet. Elu on näidanud, et see on ainus lahendus antud situatsioonis. Härra Kask tõi siin Saksa ime näite. Saksa ime seisnes ainult selles, et suudeti luua kahe koalitsiooni süsteem, mitte aga 52 parteid, nagu meil on oodata. Ja kolmandaks, me ei ole üldse asunud veel neljanda toimkonna põhiküsimuse, presidendi funktsioonide juurde, kuigi härra Kask juba räägib meile siin, nagu oleksid need küsimused ette ära otsustatud. Sellepärast toetan mina antud juhul kolmandat toimkonda, põhiteksti.

Juhataja

Aitäh! Härra Käbin, teil on sõna.

T. Käbin

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma tahaksin rõhutada seda, et kõneldes siin, olgem oma väljendites täiesti täpsed ja kõnelgem ainult seda, mis on õigus. Peet Kask nimetas, et künnis valimistel on aktsepteeritud. Ei ole. Ülemnõukogu, hääletades kahe põhiversiooni poolt, andis ühele rohkem eelistusi, kuid otsust vastu ei võetud, nii et ma kordan veel: paluks kõnelda siin täiesti täpselt. Ja mis puutub antud ettepanekusse – kui probleem vajab pikemat arutamist, tuleks piirduda täna põhimõtte hääletamisega, kas põhiseaduses fikseerida valitsuse õigus siduda eelnõu umbusaldusega. Selle mehhanismi aga töötaks toimkond välja teiseks korra. Tänan!

Juhataja

Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep

Kallid kolleegid! Härra Kase sõnavõtt sunnib mind tegema mõned ääremärkused. Tema ülevaade Euroopa poliitika viimastest aastakümnetest oli minu meelest ühekülgne selles mõttes, et ta näiteks sõjaseelse Saksa- ja Prantsusmaa poliitilist ebastabiilsust seletas nagu sealse seadusliku korraga, ühesõnaga juriidiliste põhjustega. Igaüks teab, et tegemist oli ju majandusliku ebastabiilsusega, samuti Saksamaa tõus pärast Teist maailmasõda on jällegi kõigepealt seletatav majandusliku olukorraga ja soodsa konjunktuuriga. Ma hoiataksin eeskujuks võtmast praegust Saksamaa Liitvabariiki. Valitsused on seal küll tugevad, tõesti täiesti stabiilsed, aga riik, nagu ma viimastel aastatel Saksamaal viibides olen tarkade sõprade käest kuulnud, on vägagi bürokraatlik. Tulemuseks on näiteks see, et need liberaalsed ringkonnad, tahtmata hääletada konservatiivsete parteide, kristlike demokraatide ja nendega liitunud vabade demokraatide poolt, kes on ka praktiliselt juba konservatiivid, on sunnitud hääletama sotsiaaldemokraatide poolt, ise sotsialistid olemata. Nii et see süsteem ei sobi meile kindlasti eeskujuks ja ma arvan, meil tuleb lihtsalt käia oma teed.

Juhataja

Täna, härra Kaalep! Härra Sirendi, palun!

A. Sirendi

Austatud juhatus! Austatud kolleegid! Mulle tundub, et me pingutame üle, kui me loodame leida mehhanismi, mis suudaks suruda ühe inimese kompetentsuse raamidesse, kui ta ise seal püsida ei taha. Tähendab, kõik need kompetentsuse raamidest väljaminekud on alati kutsunud esile ühiskonnas vapustusi ja sealjuures ei olene see kaugeltki sellest, kui hea või halb see konstitutsioon on. Kõigist nendest piiridest on võimalik välja astuda ja selle tõttu me peaksime lihtsalt tegema parima, mis meil on võimalik, aga mitte taotlema päris võimatut. Täna!

Juhataja

Täna, härra Sirendi! Sõnasoovijaid rohkem ei ole. Härra Hallaste, palun teid kõnepulti! Tuletan meelde, et tehti üks ettepanek, mida on võimalik käsitleda mitte uue, mida toimikond pole läbi vaadanud, vaid ühe etapina § 77 lõikes 4 püstitatud probleemi lahendamisel. Ja nimelt, kas põhimõtteliselt on vajalik põhiseaduses seostada valitsuse poolt esitatud eelnõu hääletamine usaldushääletusega? Palun, härra Hallaste!

I. Hallaste

Ma tahaksin kommenteerida natukene sõnavõtte, sealhulgas härra Peet Kase oma ja hakata teda

ka toetama. Mitte teise alternatiivi osas, vaid selles, mis ta sisuliselt ütles, et Saksamaa stabiilsuse tagamiseks olid 50% künnis, konstruktiivne usaldamatuse hääletamine ja konstitutsioonikohtu olemasolu. Kuid konstruktiivse umbusaldushääletuse ettepanekuid meie põhiseaduse juurde keegi teinud ei ole ja selle tõttu komisjon ja ma isiklikult seda ettepanekut meie põhiseaduse juurde teinud ei ole ning seetõttu toimikond seda küsimust arutanud ei ole. Ja ma isiklikult ei poolda niivõrd rasket mehhanismi, nagu on konstruktiivne usaldushääletus, kuna see välistaks eelmise valitsuse koosseisust uue inimese leidmise, keda pannakse uueks peaministriks. Nii et kui selline ettepanek esitatakse, me kindlasti arutame seda.

Mis puutub sellesse ettepanekusse, mille tegi härra Käbin, et praegu mitte arutada asja sisuliselt, vaid kas üldse asi fikseerida või mitte, siis seda ma ei poolda, see on küsimuse edasilükkamine. Tegemist on kahe põhimõtteliselt täiesti erineva kontseptsiooniga, lõik punktis 1 ja punktis 2: kas lihtsustatakse valitsuse tagasikutsumise korda, kusjuures seda võib teha ainult tema enda palvel, või teine variant, kus valitsusel on õigus kasutada näpuväänamise võtteid Riigikogu suhtes ja sundida teda vastu võtma eelnõusid, mida tavalises korras vastu võtta võimalik ei ole. Arvata, et valitsused on väga eetilised ja toredad ja tublid, kes ei hakka Riigikogu näppe väänama, sahtli vahele toppima – ma isiklikult ei usaldaks ühtegi valitsust, lähtudes ka võib-olla kolmanda võimuna alternatiivsest seadusest, seaduseelnõust, et ükski valitsus ei vääri Riigikogu usaldust. Ja sellepärast ma pooldan igal juhul põhivarianti. See kolmas alternatiiv, et jätta asi välja, jätta lõige 4 välja, on väljapääs siis, kui Põhiseaduslik Assamblee hääletab näiteks teise variandi poolt. Siis ma kutsun üles hääletama kõiki selle poolt, et see asi välja jääks, et see teine variant läbi ei läheks, aga see on ainult taganemistee. Järelikult ma ikkagi paluksin hääletada konkureerivalt kolme varianti.

Esiteks põhitekst, mis on nii: valitsusel on õigus esitada Riigikogu poolt tagasi lükatud eelnõu teistkordsele hääletusele mitte varem kui järgmisel päeval, sidudes selle usaldusküsimusega. Eelnõu tagasilükkamisel astub valitsus tagasi, kusjuures selle lõike redaktsioon võib muutuda, aga põhimõte on selge. Jaa, valitsus astub siis ise ka tagasi, kui eelnõu lükatakse tagasi, tavalise hääletuse korras. Tähendab, eelnõu vastuvõtmisel on poolthäälte enamust vaja, enam poolt kui vastu. Kui eelnõu sellist toetust Riigikogus ei leia, enam on vastu kui poolt, siis sellisel juhul astub valitsus tagasi. Tõenäoliselt selline hääletus, kui see tuleb Riigikogus, ei tule juhuslikult ja saalis ei ole kümme inimest, kes siis hääletavad poolt või vastu või on erapooletud. Sellisel juhul on ikka saal Riigikogu liikmeid täis ja võimalik ka, et selle hääletamise tulemus vastab § 77 lõikes 1 toodud nõuetele.

Teine asi, mis tuleb hääletusele panna, on alternatiiv, mida toetab Peet Kask. Valitsusel on õigus

siduda Riigikogule esitatud eelnõu usaldusküsimusega. Kui eelnõu vastu ei ole Riigikogu koosseisu enamus, siis loetakse eelnõu vastuvõetuks.

Ja kolmas alternatiiv: jätta §-st 77 välja lõige 4.

Kõige mõistlikum oleks teha praegu konkureeriv hääletus, loevad ainult poolthääled.

Juhataja

Täna! Me asume kohe hääletama, aga enne on kohaloleku kontroll. 60-st assamblee liikmest on kohal 36. Hääletama hakkame § 77 lõike 4 sisu. Kolm varianti pannakse hääletusele konkureerivalt, loevad ainult poolthääled.

Niisiis, § 77 lõige 4, variant 1. Kes on selle poolt, et jääb nii, nagu on põhitekstis § 77 lõige 4 põhitekst? Hääletame. 26 poolthäält.

Hääletusele läheb variant 2. See on härra Peet Kase poolt pakutud variant ja kõlab nii: valitsusel on õigus siduda Riigikogule esitatud eelnõu usaldusküsimusega. Kui eelnõu vastu ei ole Riigikogu koosseisu enamus, siis loetakse eelnõu vastuvõetuks. Hääletame. 5 poolthäält.

Ja kolmas variant: jätta §-st 77 lõige 4 välja. Hääletame. Kolmas variant kogus 6 poolthäält.

Konkursist on ülekaaluka eduga väljunud variant 1. Tuletan meelde, see oli § 77 lõike 4 põhitekst. Vähihääl – 5 häält – sai variant 2 ja see langeb konkurentsist välja. Juhatus otsustas, et antud küsimuses on võimalik teha ka viimane hääletus, kui seda nõuab toimikond.

Palun, härra Hallaste, kas me korraldame lõpliku hääletuse variantide 1 ja 3 vahel?

I. Hallaste

Mida kiiremini Põhiseaduslik Assamblee langetab siduvaid otsuseid, seda parem tulemus on, aga see on juhatuse otsustada. Kolmas toimikond ei ole vastu, kui selline hääletus praegu läbi viia.

Juhataja

Ma selgitaksin juhatuse otsust. Kolmas toimikond väitis, et variant 3 on toimikonna poolt esitatud juhiks, kui peaks valitama teine variant. Seda ei tehtud. Selleks et toimikonna seisukoht saaks lõplikult fikseeritud, oleks vaja viia hääletamine lõpule.

I. Hallaste

Ma olen sellega täiesti nõus.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Meil seisab ees teine voor samas küsimuses.

Niisiis, kes on selle poolt, et § 77 lõikes 4 jääb põhitekst? Hääletame. Poolt 28.

Ja teine küsimus. Kes on selle poolt, et §-st 77 lõige 4 välja jätta? Hääletame. Poolt 4.

Seega on konkursi võitnud variant 1, jääb § 77 lõike 4 põhitekst. Härra Hallaste, kas on soov lõpetuseks midagi öelda? Palun, sõna on härra Hallastel!

I. Hallaste

Ma tahaksin tänada Põhiseadusliku Assamblee juhatust ja ka liikmeid, et nii väike päevakorrapunkt, mida me eile alustasime, sai täna nii edukalt lõpetatud ja kõige tõsisem hääletamine, mis praegu oli, andis toimkonnale kindluse edasi töötamiseks. Ma loodan, et selle päevakorrapunkti edasine arutamine, neljanda toimkonna ja teiste toimkondade töö hääletamine läheb sama kiiresti ja ladusalt. Aitäh!

Juhataja

Aitäh! Me oleme jõudnud tööjärjega neljanda toimkonnani. Ees seisavad sellised "kerged" teemad nagu Vabariigi President ja välislepingud. Ma palun kõnepulti toimkonna esimehe härra Peet Kase.

P. Kask

Austatud kolleegid, ma loodan, et te kõik leiate oma laudadelt neljanda toimkonna tabeli, mille pealkiri on "Eesti Vabariigi Põhiseadusliku Assamblee IV toimkonna ettepanekute täiendav tabel seaduseelnõule". Sellel on kaheksa lehekülge, neli lehte ja see on ülevaatlik tabel nendest küsimustest, mida me soovime täiskogus hääletusele panna. Nende hulgas on kaks nimetust või küsimust. See on numeratsiooni 1 ja 16 all. Riigipea nimetus on riigivanem (president) ja Riigikogu istungit juhatab Riigikogu juhataja või Riigikogu eesistuja. Väärrib veel märkimist, et tabelist endast leiate ka hääletamistulemused kolmanda ja neljanda toimkonna ühisistungilt antud küsimustes. Toimkond ei tee ega too ühtegi ettepanekut hääletusele välislepingute küsimuses, aga märkimist väärrib, et selle peatüki osas otsustas toimkond edasise töö aluseks võtta Raidla tööühma vastava peatüki teksti.

Me võiksime täna soojenduseks oma hääletusi alustada kõige kergematest küsimustest ja need on nimetuste küsimused. Riigipea nimetuse kohta on välja pakutud kaks ettepanekut: ühe põhitekstis on riigivanem ja teises on president. Muutmist pooldanud põhjendasid seda sellega, et riigivanema nimetusena on väga üldiselt kasutatav "president", isegi neis riikides, kus muud asjad kannavad kohalikku nimetust. Näiteks Soomes, kus isegi kuude nimetused on soomekeelsed ja mitte rahvusvahelised, kasutatakse sõna "president". Ja toimkonna, ühistoimkondade hääletusel sai "president" 7 häält ja "riigivanem" 3 häält. Ma teen ettepaneku juhatajale avaldada sõnavõtt selles küsimuses ja panna loodetavasti lühikese arutelu järel see ettepanek hääletusele.

Juhataja

Aitäh, härra Kask! Aga kõigepealt küsimused. Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste

Lugupeetud juhataja! Austatud ettekandja! Küsimuse puhul, kas tulevane riigipea kannab nimetust riigivanem või president, on tegemist keelelise probleemiga. Ja arvestades meie eilse töö praktikat, kus juhatus soovitas keelelisi küsimusi mitte arutada, vaid jätta need keelespetsialistide jaoks, kas näiteks ülemnõukogu presiidiumi eksperdid ei lahendaks neid küsimusi, lähtudes eilsest praktikast? Aitäh!

Juhataja

Vabandust, härra Kask! Segan teid praegu vastamast. Probleem, millele juhtis tähelepanu härra Hallaste, seondub suure või väikese algustähega ja juhatus oli seisukohal, et me suurt või väikest algustähte ei määra assambleel hääletusega. Juba toimunud arutelu on näidanud, et riigivanema või presidendi termini kasutamine ei ole pelgalt keeleline küsimus. Juhatus pidas nõu ja peab vajalikuks, et toimkonna ettepanek hääletada, kas "riigivanem" või "president", siiski läbi viidaks. Millised on küsimused? Küsimusi ei ole. Vabandust, härra Saatpalu, palun!

V. Saatpalu

Kas sa oleksid nõus sellega, et taoline tähtis otsus tehtaks kogu poolt, mis oleks ennast rohkem siia kokku kogunud? Või oled sa nõus sellega, et me täna väikese kvoorumiga puhul selle küsimuse otsustaksime?

P. Kask

Mul oleks hea meel, kui oleks kogunenud rohkem, õnneks üks inimene tuli praegu juurde, nii et ma olen nõus siiski hääletuse läbi viima.

Juhataja

Rohkem küsimusi ei ole. Aitäh! Läheme sõnavõtude juurde. Probleem on niisiis selles, kas riigipea nimetus on riigivanem või president. Esimesena saab sõna härra Ain Kaalep.

A. Kaalep

Lugupeetud härra juhataja! Kallid kolleegid! Küsimus on meie jaoks kindlasti põhimõttelise taustaga ja sugugi mitte üksnes keeleline. Ma tahaksin rääkida kõigepealt sõnast "president", mida ta tähendab laias maailmas ja mida ta tähendab meile, eestlastele. President on täpselt tõlkes eesistuja ja väga paljudes maailma maades on president riigis üsna palju. Mitmesuguste seltside, ka majandusettevõtete, pankade jne. eesistuja-juhataja on loomulikult president Euroopa keeltes. Seda praktikat on esinenud ka meil, ka meil on seltse, mille esimeest nimetatakse presidendiks. Ka mina olen olnud paar aastat president, nimelt Tartu Goethe Seltsi president. Meil on nii saksa kombe kohaselt see tõesti käibel, see sõna "president". Ja järelikult ei maksagi see sõna "president" kes teab kui palju laias maailmas.

Meil on aga asi mõnevõrra teistmoodi. Meil seostub president kahtlemata selle traditsiooniga,

mille lõi meie ajaloos Konstantin Päts. Siiani on tema ainuke Eesti president. Ka rahvatraditsioonis sisaldab see sõna midagi pidulikku, midagi ülevat ja vahel isegi midagi snooblikku. Juhtusin äsja lugema Anton Hansen Tammsaare artiklit pealkirjaga "Õndsad ajad" aastast 1930. Ta irvitab võrdlemisi tagedalt meie ikka veel olemasoleva saksikuse üle ja muu seas ütleb ta enam-vähem nii, et varsti saab meil olema ka kõrgem seisus, kes enda hulgast valib presidendi ja siis ka kuninga. President on hea, kuningas veel parem. See on muidugi sapine satiir meie aristokraatlike ambitsioonide pihta, meie snooblikkuse pihta. Niisiis, president on meil tähendanud niisugust kummardamist välismaa, just saksikuse ees. Minu generatsioonile, kes me olime sõjaeelses vabariigis veel lapsed, assotsieerub president ilmatu suure ja toreda šokolaaditahvliga. Niisiis, kokku võttes ma võiksin öelda, et president ei tähenda mitte midagi Eestis, aga oh kui eriline sõna.

Nüüd riigivanema juurde. Riigivanemal on meil traditsioonid, mis meenutavad muidugi seda Eesti demokraatia õitseagega 1918–1934, ja riigivanemaid on meil olnud õige mitu. Ka Päts on olnud riigivanem, Jaan Tõnisson on olnud riigivanem, Strandman on olnud riigivanem, isegi Piip jne. Sõna on eestilise traditsiooniga, riigivanem sobib suurepäraselt, ja seda on ka ilus kasutada. Me ei ütle Tartumaa maavanem, vaid ütleme Tartu maavanem, nii oleks ka naljakas öelda Eesti Vabariigi riigivanem, ta on lihtsalt Eesti riigivanem, nii nagu on Eesti Riigikogu. See oleks keeleliselt.

Teisest küljest ka süsteemis Riigikogu, Riigikohus, riigivanem on see nimetus sobiv. Nüüd, kui vaadata, kuidas välismaal, me ju alati vaatame kangesti hoolega välismaa poole, seda sõna "riigivanem" tõlkida. Muidugi võidakse tõlkida, aga see pole enam meie asi, see on välismaa asi, võidakse tõlkida "president", näiteks inglise, eriti prantsuse keeles. Aga oleks ka päris tore, kui tõlgitakse näiteks saksa keelde *Staatsälteste*, nagu seda tehtigi meie esimese vabariigi ajal, inglise keeles oleks ... (ei ole kuulda), umbes samuti kõlab see rootsi keeles ja nagu ma olen kuulnud, jätab see välismaa inimestele huvitava ja omapärase mulje, hoopiski mitte negatiivse. Riik, millel on *Staatsälteste*, on sakslaste jaoks vägagi omapärane, midagi põnevat. Nii et ka see arutus, et kui kasutada sõna "riigivanem", siis seda ei saa tõlkida, pole päris õige. Ja mul oleks kokku võttes väga hea meel, kui suudaksin meie kogu veenda hääletama nimetuse "riigivanem" poolt, sest minu arvates on sellel oma sisuline põhjendus ja mõeldavad vastuväited on küll väga primitiivsed. Mulle positiivne hinnang nimetusele "riigivanem" võiks mõjustada ka asjade edaspidist käiku, ma ei kahtle üldse selles, et rahva hulgas leiaks ta ka üsna hea vastuvõtu. Suur tänu tähelepanu eest!

Juhataja

Härra Lauri Vahtre! Palun, härra Lauri Vahtre, mikrofon!

L. Vahtre

Austatud Põhiseaduslik Assamblee! Minu arvates me peaksime lähenema sellele terminile vägagi pragmaatiliselt. Minu arvates on mõttetu arutleda selle üle, mis sõna on õigem, vaid me peame püüdma selle poole, et me võtaksime kasutusele selle sõna, mida rahvas niikuinii tarvitama hakkab, olgu ta president või riigivanem. Muuseas, minu isiklik arvamus kaldub ka riigivanema poole, ainult et ma ei soovi seda olukorda, kus ametlikult on riigipea nimetuseks "riigivanem", aga rahvas ütleb "president". Igasugune niisugune ametliku ja mitteametliku termini lahknevus on meie mõistusele ja keelele väga halbade tagajärgedega. Ma ei taha enam seda olukorda, milles me olime kaua aega, et räägitakse rahvaste sõprusest, aga tegelikult on jutt venestamisest või räägitakse üksikutest probleemidest, aga tegelikult on jutt katastroofist. Seega ma panen ette, et selle küsimuse peaks lahendama küllaltki ulatuslik rahvaküsitlus. Selle me otsustame päris lõpus, aga et me niikaua ei peaks ütleva nii, nagu härra Runnel hoiatas, et Eesti Vabariigi mhmh, teadmata siis, kuidas teda nimetada, siis lihtsalt selleks teeme praegu assamblee küsitluse. Lepime kokku, et senikaua, kuni me rahvaküsitlust ei ole teinud, nimetame teda niimoodi, aga ärgem tehkem omale illusiooni, et meie siin nüüd otsustame, kuidas Eesti rahvas riigipead nimetama hakkab. Meie, vastupidi, peame üles otsima selle, kuidas rahvas teda nimetama hakkab ja siis ise ka niimoodi teda nimetama hakkama.

Juhataja

Aitäh! Härra Sulev Vahtre, palun!

S. Vahtre

Lugupeetud juhatus! Lugupeetud kolleegid! Ma arvan ka, et riigipea nimetus ei ole nüüd kõige olulisem, võimupiire see ei muuda, vähemalt oluliselt, võib-olla siiski mingil määral. Aga siiski tuleb see küsimus meil otsustada nii või teisiti, kas seda jätta lõplikult isegi rahvaküsitlusele, aga siin saalis ma arvan, et me ikkagi oleme kohustatud selles küsimuses seisukoha võtma. Seda edasi lükata ei maksaks, sellega me tunnistasime nagu oma nõrkust. Ma kalduksin tugevasti riigivanema poole, kuigi tean, et ka midagi traagilist ei juhtu, kui otsustatakse presidendi nimetuse kasuks. Siin on eelnevalt juba riigivanema kasuks olulisem öeldud, aga ma rõhutaksin ka selle nimetuse omapärasust. Sellega liitub teatud põlisuse, ja mulle tundub, rahvusliku väarikuse tunne. Võiksime sellel puhulgi siiski teha midagi ilma teistele maadele viitamata. Ja eriti ärritas mind, et praegu ei ole saalis Peet Kaske, kes tõi Soome näite. Soomes kasutatakse võõrsõnu üldiselt vähe, aga president on tõepoolest seal võõrsõnana kasutusel. Ei pea tingimata just nii tegema nagu soomlased.

Muidugi on küllaltki oluline, et nimetus harmoneerub teiste riigiasutuste või ametiisikute nimedega, nagu Riigikogu, tõenäoliselt tuleb Riigikohus, riigikontrolör, Riigikantselei. Ma olen nüüd hiljaks jäänud, aga ma oleks pakkunud sinna süsteemi mõttes ka Riigivalitsuse. Ja see hoiaks väga palju kokku nimetuse Eesti Vabariik kasutamist, millega me oleme praegu läinud üle mõistlikkuse piiride. See on lausa devalveerunud, kas või vaatame siin Toompea lossis, järjest ja järjest on ikka ukse peal silt "Eesti Vabariigi see ja see", "Eesti Vabariigi see ja teine". Otsi, kui palju tahes, ei leia ühtki Läti Vabariigi asutust. Ja kui siin Toompea lossi uksele oleks näiteks sildid "Riigivalitsus", "Riigikogu", jätaks see ilmselt palju parema mulje.

Sõna "vanem" seostub ka ajalooa õige sügavalt, kas või ulatudes meie muinasaega välja, ja on läbi sajandite olnud kasutusel väga mitmesugustes seostes, nii et me võiks ikkagi selle kasuks otsustada. Julgen muidugi rahva eest rääkida, aga senised tähelepanekud on küll näidanud, et see riigivanem võetakse siiski omaks. Ta on küll omane olnud omal ajal, nüüd on ta meile võõraks jäänud, aga ma ei kahtle, et see peatselt jällegi saab omaks. Mis puutub niisugustesse emotsionaalsetesse assotsiatsioonidesse, et president võib-olla meenutab šokolaadi, mõnele mehele meenutab muidugi riigivanem kolmveerandilist viinapudelit. Ja maitse asjaks jääb nii mõndagi. Omal ajal lükati riigivanem tagasi suuremalt osalt just kaalutlusel, et see kõlas liiga lihtsalt, liiga prostalt, liiga matslikult. Härra Uluots leidis, et see tuletab kangesti veneaegset vallavanemat meelde. Aga see veneaegne vallavanem läheb meil uuesti ausse. Soovitan veel kord hääletada täna "riigivanema" poolt.

Juhataja

Täna, härra Vahtre! Enne kui saab sõna härra Salum, lubage üks väike repliik. Härra Kask soovitas meil alustada küsimusest, kuidas nimetada riigipead ja arvas, et sellega me teeme päris kena soojenduse, enne kui läheme põhiküsimuste juurde. Ma soovin kõigile assamblee liikmetele tuletada meelde, et päris korralikust soojendusest võib olla vähe kasu, kui vaheaeg jõuab enne kätte, kui sõnasoovid ammenduvad. Vaheaeg algab kell 11.30. Nii, härra Salum, palun!

V. Salum

Riigivanema kasuks on siin nii palju öeldud, et midagi olulist lisada ei ole. Ma lisan siia presidendi kahjuks. Kui eestlased keeli oskavad, siis kõlab natuke kummaliselt, kui meil ei ole presidentaalset riigikorda ja ta ei istu meie ees. Nii et täiesti kõlbmatu on kasutada sõna "president". Esiteks sisuliselt, puht otsetõlkes, teiseks, tal on negatiivne varjund, kolmveerandliitrine president on veel paljudel teada. Praegu kasutatakse ka presidenti jutumärkides. President, ülemnõukogu esimees. Tal on väga palju negatiivset maiku. Tantsuklubi

president – sõna on rahvakeeles täiesti vale tähenduse omandanud. Ja kolmandaks, ettepanek korraldada rahvaküsitlus. See on liiga kallis lõbu ja näitab, et Põhiseaduslik Assamblee ei tule sisuliste küsimustega ise toime.

Juhataja

Tänan! Härra Velliste, palun!

T. Velliste

Härra juhataja, ma tahaksin ka väljendada arvamust, et küsimus, mida me praegu arutame, on tunduvalt laiem kui ainult keeleline küsimus. Ma olen kindel, et see on maailmavaateline küsimus ja me peame tegema maailmavaatelise valiku, kui me juba kord asusime arutama seda küsimust. See kahtlemata seondub otsustustega ka teiste peatükkide puhul, kus ei ole ainult keelelised küsimused. Me oleme sageli rääkinud hirmust ümberrahvustuda. Ümberrahvustumine kahtlemata käib ka keele kaudu ja väga olulisel määral keele kaudu, seetõttu mina teeksin ettepaneku, et kui on võimalus valida, siis mitte alahinnata eesti keele võimalusi ja otsustada omakeelse maailmavaate poolt. Ma arvan, et põhiseadus meenutab natukene eepost. Me kirjutame eepose ja see peab olema stiilitervik ja igal sõnal selles on mingi tähendus ja tunnuslik väli ning me kirjutame seda teksti ju selleks, et rahvas seda loeks ja selle järgi elaks. Ja ei ole sugugi ükskõik, missuguse tunnusliku alatooniga ta ühe või teise sõna vastu võtab. Selles suhtes ma päriselt ei ühineks oma sõbra Lauri Vahtrega, kes ütles, et võib-olla on halb, kui mõni räägib "president" ja mõni räägib "riigivanem". Ma arvan, et sellest ei ole mingit õnnetust, las mõni räägib "president", küll nad pikapeale harjuvad rääkima "riigivanem". Aastad lähevad ja harjuvad ära. Ma tänan!

Juhataja

Aitäh! Härra Sovetnikov, palun!

S. Sovetnikov

Lugupeetud eesistuja ja kallid kolleegid! Mina küll olen nõus selle riigivanema nimetusega, aga kui tõlkida vene keelde, siis vene keeles see *staršina* või *starina* üldse ei kõla ja *stareišina* on siin juba teine mõte. Näiteks Kalinin oli *vsesojuznõi starosta*. *Starosta*, see on "vanem". Eesti keeles on näiteks rühmavanem, klassivanem, vallavanem, maavanem, riigivanem ja võib-olla meil lahendatakse see küsimus nii, et jääb ikka riigivanem ja kellele meeldib, see nimetab teda presidendiks. Minu meelest "president" on natuke soliidsem kui "riigivanem". Tänan!

Juhataja

Aitäh! Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots

Lugupeetud kolleegid, ma usun, et olete kõik lugenud meie Eesti Vabariigi esimest põhiseadust. Riigivanema nimetus läks käibele tänu esimesele põhiseadusele, kus peaminister oli ühtlasi riigivanem, eraldi riigivanema institutsiooni ei olnud. Kui 1920. aastal vaieldi selle üle, kas meil tuleb eraldi riigipea või ei tule, siis sellisel juhul alternatiivina, kui ta oleks tulnud, oleks ta nimetatud presidendiks. Aga kuna jäi kehtima kord, et peaminister on ühtlasi riigivanem, siis ei olnud lihtsalt alternatiivi. Ei kõlba ju, et peaminister on ühtlasi riigivanem, siis ei olnud lihtsalt alternatiivi. Ei kõlba kuidagi, et peaminister on ka president. Sellepärast ma leian, et ka meil ei ole alternatiivi, me peame võtma vastu mõiste "riigi president".

Juhataja

Tänan! Härra Tarand!

A. Tarand

Lugupeetud juhataja, mul ei ole kõige vähematki riigivanema vastu, aga võib-olla me läheme natuke liiga pikale sisu andmisega neile sõnadele. Täna siin ja üldse Eestis on seda praegu tehtud stiilis "Eesti vaprad vanemad". Ma meenutan lihtsalt seda, et ka riik ei ole eesti sõna, vaid on laenatud. Nii et ega me siin sellist soomlaste poolt harrastatud purismi päriselt rakendada ei saa. Ma viitaksin õiguskantslerile ja riigisekretärile, millest üks on segasõna ja teisel on mõlemad pooled laensõnad. Need on meil põhiseaduses sees ja tähendavad täpselt ühte ja sama, kui ära tõlkida, ometi me teeme selget vahet. Ma soovitaksin hakata mõtlema pisut inglaste moodi, kelle jaoks sõna on lihtsalt märk ja nii nagu kokku lepime, nii on. Inglise keel on selles mõttes märksa parem eeskuju. Me oleme sellest mõtteviisist ära võõrutatud. Paneme pealegi "riigivanem", aga ärgem üritagem nüüd praeguses rahvusvahelises seisus eesti keelt puhastama hakata, sellest ei tule mitte midagi välja. Niivõrd, kuivõrd üks võõrsõna on eesti keeles kodunenud, läheb vähemalt tema rõhk esimesele silbile. Presidendiga on ka nii juhtunud, nii et mingit õnnetust siin ei ole. Aitäh!

Juhataja

Härra Adams, palun!

J. Adams

Eelnõu tegemisel sai kaalutud riigivanema termini kasutuslikkust. Viimati kasutati sõna "riigivanem" Eestimaal päris täistähendusega või otsetähendusega 1933. aastal. Ajavahemik, mis on mööda läinud, on peaaegu 60 aastat ja meie seisukohalt osutus võimalikuks anda terminile "riigivanem" nüüd tähendusnihe. Mis puutub presidenti, siis ma ei tahaks nõustuda Lauri Vahtrega. Nagu härra Kaalep ütleb, nõuab president enda ette tingimata täiendit, s. t. mille president. Võõrsõnade ja oma sõnade üks olulisi erinevusi on nende arusaadavus lastele ja

noortele, kellel sõnade õppimine alles pooleli. Selles mõttes on riigivanem arusaadav, president kahtlemata ei ole, sel on märgi tähendus, mida võib suvaliselt muuta. Kuidas see on toimunud, ma arvan, ei maksa seletadagi, me oleme näinud seda viimased 50 aastat, kuidas märkidele antakse erinev sisu. Võib-olla üks kaalutus veel. Kasutades riigivanemat, saame ainutähendusliku nimetuse, kasutades presidenti, me ei saa seda.

Juhataja

Täna, härra Adams! Härra Raig, palun!

I. Raig

Austatud kolleegid! Ma olen selle poolt, et võtta kasutusele eestikeelne poliitiline terminoloogia. Seetõttu võiks ka konstitutsioonis olla kirjas, et meil tõepoolest on riigivanem. Teisest küljest ei saa aga nõustuda väitega, et president on ainult eesistuja, sest miks siis ei ole sedasama arvatud ka Prantsusmaal või paljudes teistes riikides, kus president alati ei ole parlamendi eesistuja. Seetõttu tuleb lisaks venekeelsele tõlkele kaaluda ka tõlget inglise keelde ja paljudesse teistesse keeltesse, kus vastet on väga raske leida. Ma teeksin ettepaneku kaaluda võimalust ja esitada hääletamisele variant, et me kirjutame eesti keeles "riigivanem", aga paneme sulgudes järele "president". Presidendi mõiste, mis läheb rahvusvahelisele kasutusele kui "president".

Juhataja

Suur tänu! Enne kui sõna saab härra Velliste, ma tuletan meelde, et kolme minuti pärast algab vaheaeg. Härra Velliste, palun!

T. Velliste

Lugupeetud juhataja, mul on ainult üks repliik. Ma arvan, et tõlkimises ei ole mingit probleemi. Ma väga tänan härra Tarandit selle eest, mis ta ütles inglise keele võimaluste kohta. Kui Riigikogu otsustab välja anda Eesti Vabariigi põhiseaduse ametliku tõlke inglise keeles, siis ei ole mingit raskust tõlkida seal riigipea presidendiks, see on Riigikogu otsustada. Nii et palun ärgem esitagem selliseid argumente, et raske on tõlkida, see pole mingi argument. Täna!

Juhataja

Suur tänu! Härra Kask, palun kõnepulti! Nimelt on küsimus selles, kas kaks varianti pannakse hääletamisele konkureerivalt, s. t. igapähele on piiramatult poolthääli ja võidab variant, mis kogub enam poolthääli, või soovib toimikond panna hääletamisele ühe konkreetse teksti, mille assamblee kas heaks kiidab, kogudes enam poolt- kui vastuhääli, või tagasi lükkab. Härra Kask, palun!

P. Kask

Kui härra juhataja ja kohalolijad lubavad, siis me langetame otsuse selles saatuslikus küsimuses

ühe nupulevajutamisega. Mul on ettepanek panna hääletusele küsimus järgmises sõnastuses: kas te nõustute muutma nimetust "riigivanem" nimetuseks "president"? Hääletatakse poolt või vastu.

Juhataja

Härra Kask, kui on võimalik, siis katsume küsimuse formuleerida selliselt, et kes on millise lahendi poolt.

P. Kask

Kes on selle poolt, et "riigivanem" asendataks nimetusega "president"? Algtekstis on nimetus "riigivanem", see on muudatusettepanek ja me paneme selle muudatusettepanekuna hääletusele.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid, palun teie tähelepanu! See, mis toimub, on toimkondade taotlusel põhiküsimuste hääletamine ja sellepärast formuleerivad küsimuse toimkondade juhid. Kui see on arusaadav, siis on meil võimalik ka hääletada. Palun tähelepanu! Küsimus, mida me hääletame, kõlab järgmiselt. Härra Kask, palun!

P. Kask

Kes on selle poolt, et asendada eelnõus nimetus "riigivanem" nimetusega "president"?

Juhataja

Hääletame. Poolt on 15 assamblee liiget, vastu on 21. Küsimus jäi lahendamata. Assamblee otsus selles küsimuses on vastu võtmata. Esitatud küsimusele vastati nii, et vastuhääli oli rohkem kui poolthääli. Sellisel juhul on esitatud küsimus saanud negatiivse hinnangu. Niisugune on assamblee arvamus. Täna teid! Vaheaeg 20 minutit.

Vaheaeg

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Vaheaeg on lõppenud, jätkame tööd. Kohaloleku kontroll. Kohal on 33 assamblee liiget. Enne kui jätkame neljanda toimkonnaga, lepime kokku, et lõunavaheaeg on täna kella ühest kaheni. Nagu eilegi teeme tööd kuus tundi, s. t. kella viieni.

Enne vaheaega kostis rõõmsaid hõikeid "Elagu riigivanem!". Paraku on lugu nii, et meie ei ole otsustanud, kas riigipea nimetus on riigivanem, hääletamisele pandi ju teine küsimus. Seoses sellega ma palun kõnepulti härra Kase, et toimkond teeks ettepaneku, kuidas olukord lahendada.

P. Kask

Ma konsulteerisin vaheajal toimkonna liikmetega ja kõik, kellega ma konsulteerisin, olid seda meelt, et me ei otsustaks täna riigipea lõplikku nimetust, vaid jätaksime selle lahtiseks ja võimaldaksime teha veel teisigi ettepanekuid. Üks tuli saalist I. Raigilt: "riigivanem" ja sulgudes "president". Seda ettepanekut toimkond küll arutas, aga ei tahtnud seda siin alternatiivina välja

tuua. Seega on toimepanek minna järgmise küsimuse juurde.

Juhataja

Täna, härra Kask! Ma tahaksin siiski veel kord rõhutada, et riigipea nimetamine on endiselt lahtine, sest ära otsustati vaid see, et nimetusel "president" ei ole assamblees piisavalt toetajaid. Kas nii, härra Kask?

P. Kask

Jah.

Juhataja

Täna! Mul on ettepanek minna punkti 16 juurde, kuid on proteste. Härra Järlik, palun!

R. Järlik

Mul ei ole protest, mul on küsimus. Kas otsustus on nüüd siduv? Me oleme siin läbi viinud terve rea hääletamisi, mille kohta oleme öelnud, et need ei ole siduvad. Kas otsustus, et riigipead ei nimetata presidendiks, on sellest hetkest alates meie jaoks siduv?

Juhataja

Praegu käib eelnõu teine lugemine. Me oleme selle teise lugemise esimeses faasis, kus me kujundame assamblee seisukoha toimepanekule püstitatud küsimuste suhtes. Ei saa välistada et toimepanek kas sama või teise ettepanekuga pöördub veel kord assamblee poole. Ma arvan, et hääletustulemustest on siiski toimepanekule kasu, nüüd teatakse, milline on assamblee seisukoht termini "president" suhtes. Seisukoht on eitav.

P. Kask

Ma teen ettepaneku asuda punkti 16 juurde. Riigikogu istungit juhatava ametiühuse nimetuseks on praeguses eelnõus Riigikogu president. Toimepanek ei toetanud seda nimetust mitte ükski liige ja toimepanek tõi täiskogus hääletusele kaks varianti: Riigikogu juhataja ja Riigikogu eesistuja. Ühistoimepanek sai esimene 8 häält ja teine 2 häält. Küsimus on jälle terminoloogiline. Miks eelistati juhatajat? Nähtavasti selle tõttu, et juhatajale saab ette panna liite "abi" või "ase", aga eesistuja puhul teeksid sellised eesliited kogu termini kohmakaks. Ma arvan, et peaksime samasuguse diskussiooni läbi tegema. Loodetavasti ei ole see terminoloogia enam nii tähtis, mõlemad on eestikeelsed sõnad ja küsimus on suures osas maitseküsimus. Ma paluksin selle asja läbi hääletada. Kas me korraldame hääletuse konkursi korras, kas paneme hääletusele kaks küsimust või ühe? Kuna eelmises päevakorrapunktis läbiviidud hääletamise kohta laekus proteste, siis teeme hääletuse arvatavasti kahes jaos, et kõigil oleks selge. Teen ettepaneku avada sõnavõtt.

Juhataja

Palun, millised on küsimused neljandale toimkonnale, härra Kasele? Probleem on selles, kas Riigikogu istungit juhatava ametimehe nimetus on Riigikogu juhataja või Riigikogu eesistuja. Sõna küsimuse esitamiseks saab härra Runnel. Palun!

H. Runnel

Lugupeetud ettekandja, kas on mõeldav, et me hääletamisega lõpliku tulemuseni jõuame või peab see jääma lahtiseks?

P. Kask

Nagu me eelnevalt juba oleme kokku leppinud, ei lõpe täna teine lugemine mitte üheski küsimuses. See tähendab, et põhimõtteliselt jäävad kõik küsimused lõpliku lahendusega. Me selgitame asju, selleks et toimkonna edasist tööd lihtsustada ja teatud eelistused välja selgitada.

Juhataja

Härra Salum, palun!

V. Salum

Kui need hääletamised ei ole lõplikud, milleks siis tänast tööd konkureerivate läbihääletustega nii keeruliseks teha? See on ju tarbetu ajaraiskamine.

P. Kask

See ei ole päris tarbetu ajaraiskamine. Näiteks, kui me saime teada, et "riigivanemat" eelistatakse "presidendile", siis me võime edaspidi arutada, kas kasutada sellist võtet, nagu pakkus Ivar Raig: riigivanem (president). Seni, kuni meil pole lahendatud esimene küsimus, kas riigivanem või president, ei õnnestu tõsiselt arutada ka seda kolmandat varianti. Neile, kellele meeldib "president", ei meeldi see vahevariant, ja kellele meeldib "riigivanem", neile ei meeldi teine variant. Vaid siis, kui üks otsus on langetatud, saab edasi minna. See on paljudes muudes küsimustes ka nii. Saame ühe variandiga hakata edasi töötama.

Juhataja

Tänan! Härra Sirendi, palun!

A. Sirendi

Kas me ei peaks siiski saama mõnedest raskustest üle? Kui me paneme niiviisi igale poole teise sõna sulgudes järele – põhiseaduse (konstitutsiooni) järgi on Riigikogu (parlamendi) eesotsas juhataja (spiiker) –, siis me ajame oma terminoloogia nii keeruliseks, et võime ka kõigile teistele sõnadele sulgudesse panna veel mingi täienduse. Proovime ikka täna tähtsamate küsimustega hakkama saada, muidu me ainult kujundame arvamust ja ei jõua oma tööga mäele. Aitäh!

P. Kask

See kriitika on mõneti asjakohane, aga sulgudes variant oli ainult üks näide, üks edasitöötamise

võimalus, siin võib tuua ka teisi võimalusi. Näiteks, kui me valime Riigikogu juhataja, siis järgmine küsimus on, kas asejuhataja, abijuhataja, esimene juhataja, teine juhataja või kolmas juhataja. Siin avaneb uus küsimuste ring, aga kui me seda esimest otsust ära ei tee, siis konkreetsete küsimuste ringi avada ei saa, sest korraga avaneb kaks erinevat küsimuste ringi. Sama asi on ka eesistujaga, kas esimene eesistuja, teine eesistuja ja kolmas eesistuja või eesistuja, abieesistuja ja näiteks teine, kolmas eesistuja või abieesistuja.

Juhataja

Tänan! Palun, härra Raig!

I. Raig

Ma lihtsalt juhiaksin, austatud kolleegid, teie tähelepanu sellele, et ei maksa asju keerulisemaks teha, kui nad tegelikult on. Ei maksa sellest sulgudesse panemisest farssi teha. Siin on ju küsimus ühes terminis, ühes erandis, mis võiks ka sulgudes olla. See ei tähenda pretsedendi loomist, kui panna "riigivanem (president)". Läheme ikka konstruktiivselt edasi, mitte farssidega. Tänan!

Juhataja

Küsimusi rohkem ei ole. Aitäh, härra Kask! Palun, kes soovib sõna? Härra Rätsep, palun!

J. Rätsep

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Kui nüüd küsimus on valikus, kas Riigikogu juhataja või Riigikogu eesistuja, siis ma toetaksin esimest varianti, sest juhataja kõrvale võib ilmselt moodustada ka Riigikogu juhatuse ning terminid on omavahel selges keelelises seoses. Riigikogu eesistuja kõrval võiks tekkida Riigikogu eestseisus või midagi taolist. Niisugustel kaalutlustel eelistaksin ma esimest varianti. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Sõnasoovijaid rohkem ei ole. Me saame asuda hääletama. Veel kord kohaloleku kontroll. Meid on 36. Härra Kask soostus sellega, et mõlemad variandid hääletatakse läbi konkureerivalt, s. t. kõigil on võimalus hääletada mõlema poolt või mitte kummagi poolt. Eelistatud on variant, mis kogub enam poolthääli, vastu hääletamine on mõttetu.

Küsimus, mis läheb hääletamisele, on järgmine: kes on selle poolt, et Riigikogu istungit juhatava ametimehe nimetus on Riigikogu juhataja? Hääletame. See ettepanek kogus 32 poolthäält ja ei ühtegi vastuhäält.

Seda huvitavam on läbi viia veel teine hääletus, kus küsimus on järgmine: kes on selle poolt, et Riigikogu istungit juhatava ametimehe nimetus on Riigikogu eesistuja? Hääletame. Teine variant kogus 2 poolthäält.

Seega on assamblee väljendanud oma arvamust, oma eelistust, et Riigikogu istungit juhatava ametimehe nimetus peaks olema Riigikogu juhataja. Härra Kask, palun kõnepulti!

P. Kask

Ma teen ettepaneku minna lihtsamalt keerulisemale ja järgmisena võtta 14. küsimus, riigipea vanusetsensus. Algtekstis on vanusetsensuseks 40 aastat ja ülemist piiri ei ole märgitud. Selle kohta laekus härra Rein Taageperalt ettepanek madaldada alumist vanusetsensust 30 aastani. Ta põhjendas seda sellega, et kõikides riikides vanusepiir alaneb, see on üldine tendents kogu maailmas. Lisaks sellele märkis ta oma põhjenduses, et lubjapead ei ole mitte vähem ohtlikud kui tulipead. Ja ehkki ta vastavat ettepanekut ei teinud, kerkis toimekonnas arutamisel esile ettepanek kehtestada ka vanuse ülempiir. Selles jõudsime ühele meelele, et vanusepiir tähendab inimese vanust valimise päeval. See ei tähenda seda, et kui inimene saab 65 aastat täis, siis tema volitused lõpeksid. Pärast neid kahte alternatiivi laekus veel Ülo Uluotsa ettepanek tõsta alampiiri 45 aastale. Nii oli see ka 1938. aasta põhiseaduses. Ja kuna oli juba kolm erinevat varianti – 30, 40 ja 45 –, siis täiendas toimekond seda skaalat veel ühe numbriga, s. o. 35 aastat. Pakume kogu selle skaala hääletusele. Kolmanda ja neljanda toimekonna istungil said need variandid häält järgmiselt: ülempiiri ei ole – 2 häält, ülempiir on 65 aastat – 8 häält. Alampiiri kohta oli tulemus veidi segasem: 30 aastat sai 1 hääle, 35 aastat – 3 häält, 40 aastat – 1 hääle ja 45 aastat – 4 häält. Need tulemused on teil ka tabelis kirjas. Nagu te isegi aru saate, on selline piirpanek väga subjektiivne otsustus ja kellelgi ei ole esitada konkreetseid argumente, miks just 35 ja mitte 40.

Juhataja

Täna! Arutelu objekt on riigipea vanusetsensus ja alampiir. Palun, millised on küsimused?

Härra Velliste, palun!

T. Velliste

Härra juhataja! Härra ettekandja! Mul on küsimus detaili kohta, mis võib-olla on väga ebaoluline, kuid teatud olukordades siiski tähtis. Missugusest hetkest hakkab vanusepiir kehtima, kas ametivande andmise päevast või valimise päevast?

P. Kask

Valimise päevast.

T. Velliste

Aga miks mitte vande päevast, inimene astub ju ametisse teatud vanuses?

P. Kask

Küsimust arutades andis toimekond sellise vastuse, teisi ettepanekuid ei laekunud.

Juhataja

Palun, kas on veel küsimusi? Härra Saatpalu, palun teie küsimus!

V. Saatpalu

Kas te soostuksite sellega, et me ei hakkaks sel teemal üldse arutama ja korraldaksime hääletuse, sest nähtavasti hakkab mõistlik riik ikkagi sinnapoole sammuma, et tekib poliitiliste jõudude vaikne kokkulepe, kus riigipeaks lihtsalt ei saa kandideerida inimene, kes ei ole teatud kõrgeid riigiameteid Eestis pidanud? Kas sa soostuksid, et me ei arutaks seda? Neid numbreid ei suuda mitte keegi niikuinii põhjendada, sest lubjastumine on tulevikus, 100 aasta pärast ka kindlasti edasi lükkunud.

P. Kask

Ma soostuksin meelsasti, kui diskussioon ei läheks neis küsimustes ülearu pikaks, aga ma ise olen reglemendi eelnõu kirja pannud ja ma ei tahaks kellelki võtta võimalust kõnelda, kui ta arvab, et see on tähtis.

Juhataja

Härra Salum, palun!

V. Salum

Kui me lihtsates küsimustes teeme läbi keerulise valimisprotseduuri ja olulistest küsimustes lihtsustatud protseduuri, nagu täna siin, siis minu arvates ei ole mõtet aega raisata. Vaatame ära, milline on enamuse arvamus presidendi vanuse kohta ja jätame piirvariandi läbi hääletamata, kuna see ei ole kohustuslik. Viime selle pika valimisprotseduuri tuleval nädalal läbi, kui on lõplik valimine, aga mitte arvamuse teadasaamine. Mis puutub presidendi vanusesse, härra Kask, kas siis ei tundu naeruväärne, kui me valime 30-aastase presidendi ja nimetame ta riigivanemaks. Siis oleks õigem riigipea nimetus riiginoor.

P. Kask

Neile küsimustele vastamiseks, vähemalt jaatavalt vastamiseks ei ole minul toimkonna volitusi. Toimkond volitas mind panema need küsimused hääletusele nii, nagu tabelis on kirjas, ja ma jään enda juurde.

Juhataja

Aitäh, lugupeetud assamblee liikmed! Mitu teie kolleegi on teinud ettepaneku, et me peaksime oma ajaga, eriti aga laupäevase ajaga, ratsionaalselt ringi käima. Härra Kaalep, palun, teil on sõna!

A. Kaalep

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma ei arva ka, et me peaksime selle küsimuse, mis

ei kuulu kõige olulisemate hulka, kohe lõplikult ära otsustama. Kasutaksin lihtsalt võimalust öelda välja mõned mõtted, et selle üle siis veel omaette arutleda. Tunnen kohustust sellepärast, et võib-olla olen mina meie kogus kõige vanem liige, igal juhul üks vanematest, ma olen 65-aastane. Minu elukogemused ütleksid umbes niimoodi, et 35-aastaselt algab küpsuseiga. 30-aastane noormees võib olla – see on ka väga subjektiivne – veel üsnagi laps, aga umbes 35-aastaselt algab küpsus. Mis puutub vanuse ülempiiri, siis seda ma küll ei tõmbaks. Ma ei paku ennast Eesti Vabariigi riigivanemaks, aga ma tean endast vanemaid inimesi, kellele ma selle ameti päris julgesti võiksin usaldada, vähemalt oma säilinud energia ja samas vaimse küpsuse poolest. 70-aastane inimene riigivanemana on täiesti kujutletav, aga ka see on väga individuaalne. Minu meelest Tšehhoslovakkia suurim riigimees Masaryk pidas umbes 80. eluaastani vastu, kuni läks vabatahtlikult pensionile. Soome Kekkonen pidas oma ametit liigagi kaua, seal oleks jälle kasulik olnud, kui vanusepiir oleks allpool olnud. Lõppude lõpuks oleneb see ikkagi valijatest ja tõepoolest igast isikust eraldi. Oma isiklike vanamehekogemuste põhjal pooldaksin ma aga varianti, kus vastav iga algab 35-aastaselt ja vanuse ülimat piiri ei oleks üldse fikseeritud. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Tänan, härra Kaalep! Sõnavõttud kohalt. Esimesena palun härra Sovetnikov. Teil on sõna.

S. Sovetnikov

Tänan! Minu arvates ei sõltu see kõik mitte presidendi vanusest, vaid tema tervislikust seisundist ja ma olen sellest juba üks kord varemgi rääkinud, et tuleb küsida, milline on presidendikandidaadi tervislik seisund. Minu arvates on alumine piir 40 aastat ja teist piiri ei ole vaja määrata. Aitäh!

Juhataja

Tänan! Härra Lauri Vahtre, palun!

L. Vahtre

Austatud assamblee! Mina pooldan kindlalt seda varianti, et ülemist piiri ei ole. Sellele vastukaaluks võiks alumine piir olla 30. eluaasta, kui ma olen õigesti arutanud, sest ma ise olen 31-aastane. Seda esiteks. Teiseks, kui 30-aastane mees peaks valitama presidendiks, vabandust, riigivanemaks, mida naljalt ei juhtu, siis ei ole sellest mitte midagi. Vanuse pidamine automaatselt tarkuse määrajaks on minu meelest selline idalik arusaam. Õudselt noor mees kandmas riigivanema nime oleks minu meelest just vastupidi, väga ilus. Ega ei mõelda ometi, et kui on riigivanem, siis ta peaks kõigist vanem olema. Ma tänan!

Ü. Uluots

Lugupeetud kolleegid, mul on väga kahju muidugi, et härra Kase suu läbi tuli siia meie saali Taagepera termin – lubjapea. Mul assotsieerus see teise sõnaga, mis algab s-tähega. Olen täiesti veendunud, et iga valija – riigipea on ju valitav – teab täpselt, palju sel kandidaadil lupja peas on, tema otsustab selle üle. Nii et lubja hulk ei tohiks antud juhul määrata presidendi staatust. Miks ma tulin välja 45-ga? Ütleksin, et see on elukogemus. Nähes oma ümber inimesi, olen ma aru saanud, et tasakaalukus ja kindlalt väljakujunenud maailmapilt tuleb meestele pärast 45 aastat. See on minu kindel veendumus ja sellepärast ma oma ettepaneku tegin, kuid otsustamise õigus jääb teile. Ülemist piiri mina ei kehtestaks, sest see on täiesti õige, et valija teab täpselt, palju ühel või teisel mehel lupja peas on 60-, 65- või 70-aastaselt.

A. Tarand

Austatud juhataja, ma pean natuke rääkima enda põhimõtete vastu. Kas põhiseadus peab olema ajaline ja pisut konjunktuurne? Tähendab, mis puutub vanuse alampiiri, siis Aristoteles on väitnud, et naist võib võtta 35-aastaselt. See on siis miinimumvanus, kui aru pähe tuleb, kuigi me sellest lugu ei pea. Aga olgu sellega, kuidas on. Vanuse ülempiiriga on nii, et individuaalselt ületas näiteks de Gaulle 80-selt kahtlemata väga paljusid meie 25-, 30- või 40-aastasi poliitikuid. Individuaalplaanis on see tõesti nii. Me peame aga arvestama, et presidendikandidaadid on nagu lootskalade parv ja need tikuvad sageli olema samast vanuseklassist. Siin tekib nüüd see õige oht, mida me lähematel aegadel näeme, ja sellepärast on tulevastel põlvvedel vaja põhiseadust kahtlemata muuta, kui need piirangud on asjata. Aga kui me praegu mingeid piire ei sea, siis me soodustame seda, et vanemas otsas võib hoida peaaegu topist, kellel reaktsioonikiirus on maha käinud, kuid keda grupi huvides oleks väga hea ametis hoida. Ja noorte puhul on tulipäisus tõesti üks asi, mis elukogemustega maha läheb, mistõttu rahva isaks eriti noored just päris hästi ei sobi. Nii et sellepärast ma pooldan vahemikku 40–70. Siin võib muidugi tingida, aga et esialgu oleks siiski midagi sätestatud. Aitäh!

Juhataja

Aitäh! Lugupeetud kolleegid! Juhatus ei ole ühelgi juhul piiranud sõnavõtte ega küsimuste esitamist põhiküsimustes. Me ei tee seda ka praegu, küll aga võib juhatus pöörduda teie poole palvega ja palve on selline. Kuna me viime ka selles küsimuses läbi hääletamise, siis kui vähegi võimalik on, leppigem niimoodi kokku, et härra Ivar Raig on viimane, kes ütleb meile, millised on õiged vanusepiirid. Täna teid!

J. K. Talve

Lugupeetud kolleegid! Selles ülihuvitavas küsimuses Andres Tarand juba tõi need näited, mida ma tahtsin tuua ülempiiri kohta. Adenauer oli vist 90-aastane, kui ta veel ametis oli, ja häda

polnud tal midagi. Aga ma oleksin alampiiri kohta tahtnud meelde tuletada, kui vanad või tegelikult noored olid need mehed, kelle eestvedamisel Eesti Vabariik omal ajal iseseisvus. Kui seal oleks olnud 40 aasta piir, siis vist oleks Eesti Vabariik iseseisvumata jäänud.

A. Sirendi

Austatud juhatus ja kolleegid! Ma jätkaksin sealt, kus eelkõneleja lõpetas, ja ütlesin, et kui eelmises põhiseaduses pandi kirja vanusepiiriks 45 aastat, siis mingi põhjus oli seda sisse viia. Ja minu arvates oleks lihtsam võtta traditsioon üle kui hakata uut välja mõtlema. Me teame ainult, et valitsejad võivad hakata krooni kandma siis, kui nad veel ei jõua seda kanda ja sel juhul määratakse neile tavaliselt hooldaja. Kui meil oleks ka vaja nooruse pärast kellelegi hooldajat hakata otsima, olen ma 45 aasta poolt.

I. Raig

Austatud kolleegid, ma tahaksin kõigepealt vastu vaielda härra Uluotsale. Mina küll ei tea, kui palju tema peas lupja on, mõnikord vaatan, et palju, aga teinekord vaatan, et käib küll, et polegi nii palju. Ja veel vähem teavad seda valijad – kui me isegi omavahel seda ei tea, mis siis veel valijatest rääkida. Seetõttu teeksin ettepaneku, et vanuse alampiir ei tohiks olla alla 35 aasta. Ülemmäärana pooldan siiski 65 aastat, mis on kooskõlas ka praeguste standarditega tervisliku seisundi kohta. Nii et 35–65. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Mul on üks palve: kui on vähegi võimalik, ärgem toogem isikulisi näiteid. Me oleme kokku tulnud selleks, et esitada põhiseaduse teksti ja tehkem siis seda.

Härra Kask, kas on võimalik, et riigipea vanusetsensuse küsimuses me hääletaksime nii ülem- kui ka alampiiri kohta tehtud ettepanekuid konkureerivalt? Tänan!

Esimesena on hääletamisel järgmine küsimus: kes on selle poolt, et riigipea vanuse ülempiiri ei ole? Hääletame. Poolt 24.

Teisena on konkureerival hääletamisel järgmine küsimus: kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensus on 65 aastat? Hääletame. Poolt 17 liiget.

Seega eelistab assamblee, et riigipea vanuse ülempiiri märgitud ei ole. Hakkame hääletama alampiiri kohta tehtud ettepanekuid.

Esimesena on hääletamisel järgmine küsimus: kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensus alampiiri osas on 30 aastat? Hääletame. Poolt 8.

Teisena on hääletamisel järgmine variant: kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensus alampiiri osas on 35 aastat? Hääletame. Poolt 14.

Kolmandana panen hääletusele järgmise küsimuse: kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensus alampiiri osas on 40 aastat? Hääletame. Poolt 14.

Ja viimane, neljas variant, mis läheb hääletamisele: kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensus alampiiri osas on 45 aastat? Hääletame. Poolt 17.

Konkurentsist langeb välja esimene variant, mille sisu oli selles, et riigipea vanuse alampiir on 30 aastat. Ülejäänud variandid panen teises voorus hääletamisele nende pingereas.

Nüüsiis, esimene variant: kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensuse alampiir on 45 aastat? Hääletame. Poolt 16.

Teisena panen hääletamisele küsimuse, et riigipea vanusetsensus alampiiri osas on 35 aastat. Hääletame. Poolt 15.

Viimasena, kolmandana panen hääletamisele küsimuse: kes on selle poolt, et riigipea vanusetsensuse alammäär on 40 aastat? Hääletame. Poolt 11.

Selles voorus langeb välja kolmas variant, mille sisu on selles, et riigipea vanusetsensuse alampiir on 40 aastat. Härra Kask, kas see on võimalik, et me riigipea vanusetsensuse alampiiri otsustame lõplikult järgmise nädala neljapäeval-reedel? Meil on jäänud kaalumisele kaks varianti: riigipea vanusetsensuse alammäär on 45 aastat ja riigipea vanusetsensuse alampiir on 35 aastat. Järgmise nädala neljapäeval-reedel langetame lõpliku otsuse. Härra Kask, palun jätkame!

P. Kask

Järgmisena käsitleksin 24. punkti, presidendi vetoõigust. Välja on toodud neli võimalikku varianti ja nagu te tabelist loete, said need variandid ühiskoimkonnas häält vastavalt 1, 3, 6 ja 1. See on formaalne tulemus, nüüd natuke argumentidest.

Presidendi vetoõigus on institutsioon, mida puhtas parlamentaarsüsteemis ei ole. Teisest küljest töötab parlament nähtavasti pikka aega suures ajahädas, tugeva ajapressingu tingimustes ja see määrab kindlasti ka tema poolt vastu võetud aktide kvaliteedi. Ja selline mehhanism, et on riigipea, kes teeb nende aktide kvaliteedi järelkontrolli ja saadab vajaduse korral aktid Riigikogusse tagasi, leiab väga laialdast toetajaskonda. Küsimus on selles, kui suure häälteenamusega siis asi teisel korral otsustatakse ehk veto kummutatakse. Küsimus on põhimõtteliselt väga tähtis, presidendi vetoõigus parlamendi otsuste suhtes ja sekkumine seadusandlikku protsessi, tema teatud võim seadusandluse üle. Mäletatavasti oli Raidla projektis välja pakutud, et veto kummutatakse kahe kolmandikuga. Selline vetoõigus annab presidendile väga tugeva võimu parlamendi üle ja võimaldab konflikti tekkimist presidendi-parlamendi vahel. Nagu härra Rein Taagepera argumenteerib, on noore demokraatia puhul riigipeal kiusatus sageli

sekkuda, ehkki põhimõtteliselt peaks parlamentaarsüsteemi riigipea sekkuma vahest kord sajast tõsiste kriiside puhul. Üleminek esimeselt variandilt teisele, kolmandale või neljandale on selles mõttes suur kvalitatiivne hüpe, et piltlikult öeldes võetakse teistel juhtudel presidendilt ära ringikohtuniku funktsioonid poksis ja pannakse poksikindad kätte. See tähendab, et tema võtab üle teatud osa sellest vastutusest, mis muidu lasub parlamendil. Niipea kui tal on vastutus, tunnetab ta ka tõepoolest selle vastutuse koormust, kohustust neid seadusandlikke akte analüüsida, hinnata.

Kui veto kummutatakse lihthäälteenamusega, on tegemist siiski väga nõrga vetoga, mida näiteks professor Shugarti tabelis hinnatakse numbriga null. Sisuliselt see ei olegi veto, vaid õigus saata tagasi uuesti arutamiseks. Kõik teised variandid, mis on tabelis tähistatud numbritega 3 ja 4, nõuavad kvalifitseeritud häälteenamust veto kummutamiseks ja nad tähendavad juba selle tabeli järgi punktidega hinnatavat võimu presidendile. Üldiselt on absoluuthäälteenamuse nõue veidi kõrgem kui kahe kolmandiku nõue. See kehtib tähtsamates küsimustes, sellistes küsimustes, mis Riigikogu väga paljud puuduvad muidu kohale meelitab. Kui aga vetoõigust hakatakse kasutama küllalt sageli, siis ma ütleksin, et kahe kolmandiku nõue on isegi kõrgem kui absoluutse enamuse nõue.

Ma tuletaksin meelde viimaseid hääletusi ülemnõukogus. Paar küsimust langesid päevakorrast välja tagasilükkamisega, mis sai 48–50 poolthäält ja 2–4 vastuhäält. Kahekolmandikulise enamuse järgi oleksid nad vastu võetud, aga absoluutse enamusega osutusid nad tagasilükatuks. Aga nagu praktika näitab, tuleb tähtsates küsimustes kohale rohkem kui 90% ülemnõukogu koosseisust ja sel juhul on kahekolmandikulise enamuse nõue tugevam kui absoluutse enamuse nõue.

Seega on presidendi vetoõiguse ulatus erakordselt tähtis küsimus. Me kas jääme parlamentaarsüsteemi mudeli juurde või teeme sammu presidentaalsüsteemi suunas. Erinevalt eelmistest küsimustest loodan ma selles osas pikka ja põhjalikku diskussiooni. Tänan!

Juhataja

Suur tänu, härra Kask! Palun, millised on küsimused? Arutelu objekt on presidendi vetoõigus. Palun küsimused! Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Palun ettekandjal diletantide jaoks veel veidi korrata punkti 2 ja punkti 3 vahet lihthäälteenamusega.

P. Kask

Lihthäälteenamus, nii nagu toimikond seda mõistis, tähendab seda, et poolthääli on rohkem kui

vastuhääli. Sel juhul on otsus vastu võetud ja veto kummutatud. Sama reegli järgi, nagu seadusi vastu võetakse. Ja punkt 3 on absoluuthälteenamus kogu valitud koosseisust, puudujad lähevad arvesse sisuliselt vastuhäälega.

Juhataja

Küsimuse esitamiseks saab sõna härra Sirendi.

A. Sirendi

Kas ma sain õigesti aru, et kui kõik on kohal, siis kolmas punkt on täpselt üks ja seesama?

P. Kask

Jaa, sel tingimusel oleks teine ja kolmas punkt täpselt üks ja sama. Välja arvatud see, kui me lubame erapooletust, siis see ei ole üks ja sama.

Juhataja

Küsimusi rohkem ei ole. Aitäh, härra Kask! Sõna saab härra Uluots. Palun!

Ü. Uluots

Lugupeetud kolleegid, ma tulin teie ette, et kaitsta presidendi vetoõigust. Argumendid. Riigi juhtimisstruktuuri põhiline tingimus on tema tasakaalustatus. Et kolmnurk – parlament, president (riigivanem, riigipea) ja valitsus – oleks omavahel tasakaalus ja oleks käivitatud selline mehhanism, mis ei luba seda tasakaalu rikkuda. Ja presidendi suspensiivne, edasilükkav vetoõigus – keegi ei räägi presidendi absoluutsest vetoõigusest – on üks tasakaalustavaid mehhanisme presidendi ja valitsuse vahel. Suspensiivne vetoõigus tähendab tegelikult seda, et kui põhiseaduses on öeldud, et riigipea kuulutab välja parlamendis vastu võetud seadused, siis on riigipeal õigus seda teatud aja jooksul mitte teha ja suunata vastuvõetud seadus motiveeritud põhjendustega parlamenti tagasi. Mitte lihtsalt tagasi, vaid motiveeritult ja praktika on näidanud, et parlament võtab tavaliselt need motiveeritud tingimused vastu. Tihtipeale võib jutt olla ainult mõne koma tõstmisest teise kohta või mõnest muust redaktsioonilisest parandusest.

Ja nüüd tuleb ühest asjast aru saada. Juhul kui parlament soostub nende parandustega, siis ei ole vaja kasutada neid piirtingimusi, mida me hakkame praegu hääletama. Asi läheb tavalises seadusandlikus korras ja, nagu me teiega siin otsustasime, vastava hääletussüsteemiga. Praktika on ka näidanud, et parlament kasutab tavaliselt veto kummutamise õigust ainult ühel või kahel protsendil juhtudest. Tavaliselt jõutakse kokkuleppele, konsensusele ja seadus kuulutatakse välja nende parandustega, mis on riigipea ja parlamendi vahel kooskõlastatud. Nii et see asi ei ole sugugi ohtlik, nii hirmus ja nii diktatuurilõhnaline, nagu võiks paista. Riigi tasakaalu nimel peaksime soostuma sellega, et anda presidendile suspensiivne vetoõigus ja parlamendile küllalt tugev riiv vetoõiguse kummutamiseks. Mina pakkusin välja kaks kolmandikku häältest. Ma

täna teid!

Juhataja

Täna, härra Uluots! Härra Adams, teil on sõna.

J. Adams

Head kolleegid, projekti kontseptsiooni järgi oli mõeldud niimoodi, et ükski seadus ei hakka üldjuhul kehtima enne, kui riigivanem on sellele alla kirjutanud ja selle välja kuulutanud. Mis juhtub, kui riigivanemal ei ole aega alla kirjutada? Me arutasime toimekonnas ka seda ja otsustasime, et kui teatud aja jooksul ei ole alla kirjutatud, siis jõustub seadus ilma alla kirjutamata. See lahendab ära praktilised probleemid, kui näiteks riigivanem on pikemal välismaareisil või midagi sellist. Samas ei ole mõeldav, et inimesele, kellel on kohustus alla kirjutada, ei antaks võimalust sellest allakirjutamisest keelduda. Siin võib olla põhjusi väga mitmeid. Eelnõus me olime väga naiivsed, kui kirjutasime sisse, et see võiks toimuda ainult juhul, kui motiveeritult on ära näidatud, et vastav seaduseelnõu pole põhiseadusega kooskõlas. Ilmselt teine ja lähiaastatel võib-olla arvestatav põhjus on see, et parlamendi poolt vastu võetud seaduses avastatakse tagantjärele mingi normtehniline viga, mida on vaja parandada, või tuleb viia ta kokku mingisuguse rahvusvahelise leppega, juhtida tähelepanu võimalikele järelmõjudele, millele parlament ei mõelnud vms. Nii et vetoõigus peaks olema selline praegu, eelnõu koostamise ajal ma nii ei arvanud, et sisulisi tingimusi ei maksaks meil põhiseadusesse kirjutada. See viiks lõppkokkuvõttes välja teatud silmakirjalikkusele, kus iga koma valesti asetust võib motiveerida põhiseaduslikult, ainult et see läheb siis väga keeruliseks. Nüüd veto kummutamiseks vajalike häälte hulgast. Siin on väga oluline erinevus. Kui me jätame veto kummutamiseks ainult lihthäälteenamuse, siis see tähendab, et me anname riigipeale võimaluse juhtida tähelepanu parlamendi poolt vastu võetud seaduse normtehnilistele vigadele või mingisugusele muule ebasoovitavusele. Kui me nõuame, et suspensiivse veto kummutamiseks oleks vaja kvalifitseeritud häälteenamust, siis anname sellega riigivanemale poliitilise võimu. Ja sellega põhimõtteliselt valmistame ette võimukonflikti Eesti riigis, kusjuures võimukonflikt muutub täiesti võimalikuks, eriti ohtlikuks sellisel juhul, kui meie riigivanem on otse rahva poolt valitud. Minu arvates selles on meie praeguse hääletuse tagamaa ja tegeliku valiku sisu. Täna!

Juhataja

Aitäh, härra Adams! Kell on 12.56. Viimasena saab enne lõunavaheaega sõna härra P. Kask.

Palun!

P. Kask

Ma võtan sõna mitte kui toimkonna esimees, vaid kui assamblee liige, et anda ülevaade sellest, kui suur on vetoõigus teiste vabariikide riigipeadel. Seda küsimust on väga põhjalikult uurinud meie toimkonna eksperdiks kinnitatud professor Shugart. Mul on vastava uurimuse tabel käepärast ja ma annan sellest ülevaate.

Kõik parlamentaarsüsteemid on niisugused, kus vetoõigus on null palli, s. t. meie tabelis kas esimene või teine alternatiiv. Need riigid on järgmised: Saksamaa, Haiti, Island, Iirimaa ja Austria. Sinna tabelisse on sisse viidud kõik vabariigid, kus presidendi valib rahvas, ja need parlamentaariigid, kus presidendi valib parlament ning kus tal loomulikult ei ole vetoõigust. Soome ja Prantsusmaa on poolpresidentiaalsed peaminister-presidentlikud süsteemid ja ka neis mõlemas on vetoõigus null (esimene või teine alternatiiv meie tabelis). Vetoõigus on küllaltki laialt levinud presidentiaalsüsteemis. Ma näen siin tabelis ainult kolme presidentiaalriiki, kus presidendil vetoõigust ei ole. Need on Peruu, Sri Lanka ja Venetsueela. Ülejäänutel domineerib vetoõigus kaks palli, mõnel on ka üks pall, absoluutset vetot ei esine peaaegu üldse, ainult Portugalis oli ajavahemikus 1976–1982 neljapalliline vetoõigus ja kolmepalliline on Ekuadoras praegu.

Nendes küsimustes, mis ei puuduta riigieelarvet, on enamikus presidentiaalsüsteemides vetoõigus kaks palli ja vähemikus üks pall. Kaks palli tähendab siis meie neljandat alternatiivi ja üks pall on meie kolmas alternatiiv. Selline on statistika. Ma kordan veel: kõik parlamentaarsüsteemid tähendavad vetoõigust null palli, meie alternatiivis kas üks või kaks. Presidentiaalsüsteemi kõige levinum alternatiiv on alternatiiv nr. 4, aga esineb ka alternatiivi nr. 3 ja vetoõigust null ehk selle puudumist. Tänan!

Juhataja

Aitäh, härra Kask! Kell on 13. Järgneb ühetunnine lõunavaheaeg. Töö jätkub kell kaks.

Esimesena saab sõna samal teemal härra Runnel. Head lõunavaheaga!

Lõunavaheaeg

Juhataja

Kell on 14. Vaheaeg on lõppenud. Kohaloleku kontroll. Tänan! Meid on 25. Härra Runnel, teil on sõna. Palun!

H. Runnel

Kallid kolleegid, kes te veel olete pärast lõunat ellu jäänud ja kohal. Mul on paar pisikest meetodilist märkust psühholoogilise kandi pealt. Ma kuulun nende hulka, kes küll tahaksid preambulasse kirjutada sõnad, et Eesti Vabariik toetub liberalismi, demokraatia ja parlamentarismi ideedele ja liberalismi konteksti kuulub ka riigipea kui tugeva institutsiooni

mõiste. Metoodiline märkus ongi sel tasandil, et kui me räägime tasakaalustatud riigist, riigiaparaadist, siis unustame ära erineva suurusjärguga asjad, sest nad on erinevad. Riigiehituses on neli võrdset institutsiooni: rahvas, rahvaesindus ehk Riigikogu, valitsus ja riigipea. Ühe võimu vähendamine tähendab seda, et kellegi võimu on suurendatud. Siin valitsevad tendentsid valitsuse võimu tugevdada ja riigipea oma vähendada ja isegi alandada. Riigipead kaldutakse käsitlema mitte ühena neljast riigiehituse komponendist, vaid talle lähenetakse individuaalpsühholoogiliselt kui eraisikule, kellel on teatud vead, kellel on teatud pahed, kes tahab võimu haarata. Riigiehituses on ta aga täpselt samasugune nähtus, nagu on rahvaesindus või isegi rahvas. Individuaalpsühholoogiline rünnak riigivanema, riigipea suunas on selles mõttes natuke tarbetu ja ma julgeksin ikkagi arvata, et vetoõigus ja selle rakendamine selle riigiehituse osa võimu tugevdamiseks on vajalik. Tänan!

Juhataja

Tänan, härra Runnel! Palun, kas on veel sõnasoove? Ei ole. Härra Kask, meil tuleb alustada hääletamisi ja püüaksime jõuda kokkuleppele, millisel moel assamblee saab oma seisukohta kõige paremini väljendada. Härra Kask, palun!

P. Kask

On ettepanek kasutada sedasama konkureerivat hääletusviisi, nagu me siiaamaani oleme kasutanud, kui on rohkem kui kaks alternatiivi. Tänan!

Juhataja

Väljajaotatud tabelis on tekst "presidendi vetoõigus" ja siis järgneb neli varianti. Vetoõigus puudub esimeses ja viimases on veto kummutatav kahe kolmandiku hääletajate enamusega. Härra Uluots!

Ü. Uluots

Mul on protseduuriline ettepanek. Kas me ei hääletaks kõigepealt läbi, kas vetoõigus on või ei ole? Kui me oleme sellega hakkama saanud, siis võtame pärast käsile, kui range on veto riiv.

Juhataja

Aitäh! Härra Kask!

P. Kask

Ka nii võiks, kui oleks selge, mida tähendab, et vetoõigus on. Mul on siiski ettepanek hääletada läbi neli varianti, nii nagu me seni oleme teinud. Minu arvates tulemus ei sõltu sellest, millist meetodit me kasutame.

Juhataja

Ma tänan! Niisiis, alustame hääletamisi. Palun teeme veel kord kohaloleku kontrolli, sest oli

hilinejaid. Meid on 28. Algab hääletamine.

Esimene küsimus. Kes on selle poolt, et presidendil puudub vetoõigus? Hääletame. Seda varianti pooldab 4.

Teine variant. Küsimus on selline. Kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav lihthäälteenamusega? Hääletame. See variant kogus 14 häält.

Kolmandana panen hääletusele variandi 3. Kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav Riigikogu koosseisu absoluutse häälteenamusega? Hääletame. Variant kogus 12 häält.

Viimane, neljas konkureeriv hääletus. Neljanda variandi küsimus on järgmine. Kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav kahe kolmandiku hääletajate enamusega? Hääletame. Variant kogus 9 häält.

Esimese vooru tulemusel langeb välja variant 1, mille sisu oli: presidendil puudub vetoõigus.

Teises voorus panen esimesena hääletusele variandi 2, mille küsimus on järgmine: kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav lihthäälteenamusega? Hääletame. 14 häält, samuti nagu esimeses voorus.

Teisena panen hääletamisele variandi 3, mille küsimus on järgmine: kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav Riigikogu koosseisu absoluutse häälteenamusega? Hääletame. Poolt on 12 häält, nagu esimeses voorus.

Ja kolmas, viimane küsimus, variant 4. Kes on selle poolt, et presidendi veto on kummutatav kahe kolmandiku hääletajate enamusega? Hääletame. Variant kogus 8 poolthäält.

Teises voorus langeb välja variant 4. Konkurentsi jäävad kaks varianti. Juhatusel on toimkonnale ettepanek selles põhimõttelises küsimuses veel kord mitte teha lõplikku valikut. Kas toimkond aktsepteerib? Tänan! Härra Kask, palun kõnepulti! Meil on veel põhimõttelisi küsimusi lahendada. Palun!

P. Kask

Jäänud on siis viimane küsimus. See on nr. 9 ja küsimus seisneb selles, kuidas valitakse riigivanem. Toimkond otsustas algselt hääletusele panna kaks varianti, et asja mitte liiga keeruliseks teha. Need olid siis valijameeste kogu ja rahvas. Kolmanda ja neljanda toimkonna ühisistungil, kui need kaks varianti olid läbi hääletatud ja seis jäi viiki, me otsustasime ümber selle kasuks, et me toome siiski saali kõik kolm võimalikku varianti. Esimene, et valitakse Riigikogu poolt, on klassikalise parlamentaarsüsteemi variant. Teine on, et valitakse valijameeste kogu poolt, mis on ka variandis lahti kirjutatud härra Adamsi poolt. Valijameeste hulka kuuluvad siis kõik Riigikogu liikmed ja sama suur arv kohaliku võimu esindajaid. Seda varianti kasutatakse ka mõnes parlamentaarsüsteemiga riigis, näiteks Saksamaal. Kolmas variant

– riigivanema valib rahvas. Ka seda varianti kasutatakse parlamentaarsüsteemiga riikides ja praktiliselt kõikides presidentaalsüsteemiga riikides. Kui valib rahvas, siis tema moraalne võim tugevneb, tema positsioon riigis tugevneb, ehkki võib-olla tema ametlik võim, mis põhiseadusega on määratud (võib-olla ka täpselt piiritletud), jääb samaks. Selles mõttes on valimiste viis tähtis.

Toimkond teeb niisiis ettepaneku läbi hääletada kolm varianti konkureerivas korras. Kuna me siin oleme juba praktiseerinud, et selle konkurentsi viimane voor toimub hiljem, siis on nähtavasti mõistlik ka see küsimus samamoodi lahendada. Ma loodan, et selles küsimuses tuleb sõnavõtte palju ja diskussioon on elav, sest see on üks väga tähtis küsimus. Argumente ühe või teise kasuks on toimkonnas esitatud küllalt palju. Need, kes pooldavad põhimõtteliselt parlamentaarsüsteemi, eelistavad kahte esimest varianti, aga küllaltki suur pooldajaskond on kolmandal variandil ja üks argument on see, et rahvas tahab ka selles küsimuses otsustamisest osa võtta ja kindlasti oleks ta pettunud, kindlasti Põhiseadusliku Assamblee maine langeks, kui tehtaks valik esimese-teise variandi piires.

Ma arvan, et teatud mõttes on vetoõigus ja riigipea valiku viis omavahel seotud. Kui me otsustame, et anname presidendile vetoõiguse, mis on kummutatav raskemini kui lihthäälteenamusega, sel juhul ei oleks loogiline anda presidendi valimise õigust kellelegi muule kui rahvale, sest see on niivõrd puhas presidentaalsüsteemi element, et isegi nendes maades, kus natukene presidentaalsüsteemi elemente kasutatakse, näiteks Prantsusmaal, Soomes, ei ole presidendil vetoõigust rohkem kui null palli. Ja just nimelt sellest kaalutlusest lähtudes on minul ettepanek täna seda hääletust mitte lõpetada, vaid viia lõplik hääletus läbi siis, kui on lõplikult otsustatud ka vetoõiguse küsimus. Tänan!

Juhataja

Aitäh! Härra Adams, teil on sõna küsimuse esitamiseks. Palun!

J. Adams

Härra Kask, kas teie teate mulle nimetada mõnda riiki maailmas, kus oleks täielikult parlamentaarsüsteem ja riigi esimese ametnikuna käsitatava riigipea valiks otseselt rahvas? Ma ei ole ühtegi fakti leidnud. Võib-olla teie teate paremini.

P. Kask

Parlamentaarüsteeme, kus riigipea valitakse, kus see ei ole päritav amet või monarhi poolt määratav, ei ole väga palju. Enamik parlamentaarüsteeme on anarhilised, aga andmeid nende kohta, kus riigipea, nimelt president valitakse rahva poolt ja kus ta valitakse parlamendi poolt, leiata sellest materjalist, mis on kõigile assamblee liikmetele laiali jagatud. See on V peatükk

Lijpharti raamatust "Demokraatiad" ja seal on tabel selle kohta, millistes riikides kuidas riigipea valitakse. Minu mälu järgi oli selles tabelis kuus stabiilset demokraatlikku riiki mittepäritava riigipeaga. Ja umbes pooltes Euroopa riikides, vist kolmel juhul valitakse president otse rahva poolt. Võrdlemisi tihti. Jah, see kaalukauss oli natukene parlamendivalimiste kasuks, aga nüüd 1. oktoobril lisandus Soome, Soome president valitakse nüüd otse, samal ajal muude elementide poolest läks ta parlamentaarseks ja see vist tasakaalustas täiesti praegu pildi.

Juhataja

Täna! Millised on veel küsimused? Härra Korrovits, palun!

V. Korrovits

Teie väitest, et kui presidendi vetoõigus on kummutatav enama kui lihthälteenamusega, siis on loogiline ka, et teda valib rahvas.

P. Kask

Jaa. Täpselt, ma ei tea ühtegi juhtu, kus parlamentaarsüsteemiks liigitatava riigi president oleks valitud teisiti kui rahva poolt otse. Ma ei pea silmas selliseid vaheastmelisi valimisi, nagu näiteks Ühendriikides. Seal oli ka valijameeste kaudu, aga sisuliselt osalesid valijad ikka presidendivalimistel, kuigi nad valisid valijamehi. Erinevus seisneb just selles, kas parlament või rahvas mingil moel.

Juhataja

Aitäh! Härra Raig, palun!

I. Raig

Härra Kask, te ütlesite, et assamblee populaarsus sellega kindlasti langeb, kui ta hääletab presidendi rahva poolt valimise vastu, kuid kas on siiski ka argumente selle poolt, et presidenti võiks valida parlament või parlament koos kohalike omavalitsuste esindajatega.

P. Kask

Aitäh meeldetuletuse eest! See ei olnud lausa minu väide, et assamblee populaarsus sõltub sellest konkreetset otsusest, lihtsalt ma edastasin neid argumente, mida meie toimkonnas arutelul räägiti. Kas on argumente selle kasuks, et valiks Riigikogu? On küll. Probleem ongi selles, et noorte demokraatiade kõige tavalisemaks läbikukkumise põhjuseks, kõige levinumaks demokraatia hävinemise põhjuseks on konflikt parlamendi ja presidendi vahel. Kui nad mõlemad on rahva poolt otseselt valitud, siis nad mõlemad tunnetavad vastutust, nad tunnetavad rahva poolt antud mandaati ja püüavad seda ka teostada, püüavad läbi viia oma joont, oma programmi. Ja kui nad satuvad konflikti, siis presidendi ja parlamendi konflikt on kõige tõsisem konflikt, mis noores demokraatlikus riigis võib tekkida ja mis väga sageli on hävitanud demokraatiad.

Juhataja

Täna! Küsimusi rohkem ei ole. Täna, härra Kask! Palun, kes soovivad sõna võtta? Härra Kaalep!

A. Kaalep

Lugupeetud kolleegid, mul on väga hea meel, et saan kohe peale härra Kase esinemist sõna võtta. Ma tahaksin kollegiaalselt ja sõbralikult protesteerida selle käsitusviisi vastu, selle ajalookontseptsiooni vastu, mida ma härra Kasel märkan. Noori demokraatiad ei ole mitte hävitanud mingi riiklik struktuur, mitte mingisugune juriidiline ebakoht, vaid põhjused on alati olnud hoopis sügavamad. Nii et ei ole olnud mitte struktuuri viga, vaid selle ühiskondliku sisu viga, mis teatavat struktuuri on täitnud. Nii et mitte kord ise, vaid inimesed. Ma tahaksin avaldada oma poolehoidu sellele, et riigipea valib rahvas. Ja nimelt, jättes kõrvale ühiskondlikud ja poliitilised ja ka juriidilised aspektid, tahaksin ma rõhutada eetilist aspekti. Kui rahvaesindus, parlament, koosneb delegaatidest, kes esindavad teatavaid ideelisi programme või siis isegi teatavaid ühiskondlikke kihte, klasse, nagu seda enamasti teevad parempoolsed ja vasakpoolsed parteid, ja tunnevad seotust teatava osaga valijatest, siis tasakaalustamiseks oleks vägagi vajalik üks selline võimukese, kes tunneks ennast terve rahva kõikide ideeliste suundade, kõikide kihtide ja klasside esindajana, kellel oleks selline reaalne kohustus. Minu arvates peaks see olema selline reaalne kohustus. Ja minu arvates peaks see olema just riigipea. Ametisse astudes peaks ta loobuma muidugi oma parteilisest kuuluvusest, peatama oma parteilise kuulumise, nagu meil on saanud kombeks öelda, ja tundma ennast vastutavana just terve rahva eest kuni viimase inimeseni. Sellepärast oleks ka täiesti loomulik, et selle institutsiooni loob terve rahvas, ühesõnaga, et riigipea valitaks terve rahva poolt. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Täna, härra Kaalep! Härra Adams, teil on sõna.

J. Adams

Head kolleegid, minu arvates on see praegu üks olulisemaid otsustusi, mis me assambleel peame tegema. Loomulikult me ei tee seda kõike täna ära, aga sellel ajal on kaks aspekti. Ühest küljest on meil vaja otsustada riigiehituslikult väga oluline küsimus ja samal ajal põimub sellega päevapoliitika, mitte niivõrd päevapoliitika, aga see, mis on lähemate kuude jooksul Eestimaal sündimas. Jälle meil on küsimus, kes on meil riigipea. Rahva poolt riigipea valimine kujutab praktiliselt siiski poliitilist valimist. See kujuneb programmi valimiseks. Minu töөрühma eelnõus oli riigipea ette nähtud kui riigi kõrgeim ametnik, mittepoliitiline, ilma poliitilise võimuta. Sellisel juhul temale esitatavad nõuded ei ole niivõrd poolehoid tema programmile, kui võrd

poolehoid tema isikule. Maksimaalselt suur poolehoid kõikide poliitiliste rühmade poolt. Hinnangu aluseks oleksid tõenäoliselt tema kompetentsus, tasakaalukus ja erapooletus. Üldine seaduspärasus on, et niisuguste omadustega inimese valimine õnnestub võimalikult väikesel kogul. Ei ole võimalik, et terve rahvas valib kandidaadi nende omaduste järgi.

Nüüd küsimused, kuidas valida, põimuvad siin väga. Ma võtaksin väga tõsiselt seda argumenti, mida P. Kask siin tutvustas, et praegu on Eestis endiselt arvamus, et rahva enamus tahab riigipea valimist üldrahvalikul hääletusel. Ma usun, et see võib isegi tõsi olla, kuigi meil ei ole vastavat küsitlust korraldatud, aga ma prognoosiksin, et see on ka viimane kord, kui seda vaja on.

Küsimus on selles, kas me läheme teadlikult sellise erandi tegemise peale ja kui läheme, siis kuidas me seda korraldame. Probleem on ju selles, et nagu ma aru saan, on aktsepteeritud põhimõte, et riigipea ja parlament valitakse erineva ametiaja pikkusega. Tähendab, tulevikus need valimised ei hakka kokku sattuma. Meil paraku need esimesed valimised satuvad sisuliselt kokku. Ma ei kujuta ette, kuidas meil oleks võimalik viia läbi peaaegu üheaegselt Riigikogu valimised ja riigivanema valimised otse rahva poolt ja samal ajal mitte teha seda ühel päeval. Või kui me teeme seda ühel päeval, kuidas üks ei hakka teist segama ja teist mõjutama. Sama küsimus, kui me jääme ainuüksi selle juurde, et Riigikogu valib, siis paraku praeguses olukorras esimesed Riigikogu valimised kujunevad tõenäoliselt kaudselt ka riigipea valimisteks, sest vähemalt poliitilised rühmad peavad oma eelistused ja programmid välja ütleva.

Ma arvan, et meie eelnõus oli täiesti äpardunult antud see võimalus, et valijameeste kogu moodustavad pariteetsetel alustel Riigikogu ja kohalikud omavalitsused. See teeb asja erakordselt keeruliseks. Kui me läheme seda teed, siis me peame valima mingi teise variandi. Eestis ma ei kujuta ette, et omavalitsuste valijamehed oleks võimalik valida kaheastmelise valimise teel. See tähendab, et me peaksime valijameeste kogu laiendama niimoodi, et iga vald saab vähemalt ühe. Kuna meil on kaks astet, on ka teise astme omavalitsus praegu vähemalt olemas, siis kerkib küsimus, kas seal on ka mingisugune valijameeste võimalus ja ka sellisel juhul, kuidas. Tuleb lahendada ka esimese astme omavalitsuste volikogude erineva suuruse küsimused. Ei kujuta ette aktsepteeritavat võimalust, et näiteks Tartu linnal oleks ka ainult täpselt üks valijamees, nagu on näiteks Luunja vallal. See on põhimõtteliselt lahendatav, ainult ma tahtsin juhtida tähelepanu, et keskmine variant minu arvates ei ole õige ega reaalne. Tänan!

Juhataja

Tänan, härra Adams! Kohalt soovib sõna härra Raig. Palun!

I. Raig

Tänan! Tõenäoliselt saab tulevikus meie riigiehitust iseloomustada teatud kombinatsioonina

parlamentaarsetest ja presidentiaalsest võimust. See tähendab, et mingisugune roll presidendile poliitikas paratamatult jääb. Ja võiks ka ennustada seda, et vähemalt järgmised ja ilmselt ka ülejäärgmised presidendivalimised, kui nad tulevad, on siiski veel isikuvalimised, mitte platvormivalimised. Seetõttu mulle tundub, et kuivõrd president siiski mängib teatud rolli poliitikas, siis otsustavaks muutub kompetentsus ja kompetentsust saavad määratleda kõige paremini just need inimesed, kellel on juba rahva mandaat. Muidu kujuneb presidendi valimine selliseks populistlikuks ürituseks, mis ei lähtu niivõrd kandidaadi kompetentsuse omadustest, kuivõrd muudest omadustest. Seetõttu ma teeksin ettepaneku toetada seda keskmist varianti, kus president valitakse rahvalt mandaadi saanud valijameeste poolt. See töötab kõige kompetentsemat otsustamist. Tänan!

Juhataja

Tänan, härra Raig! Härra Runnel, teil on sõna.

H. Runnel

Kallid kolleegid! Ma juhin tähelepanu kahele võrdsele asjaolule. Peet Kask rääkis riigiehituslikult, et noorte demokraatiate juures on kõige raskem punkt konflikt Riigikogu ja riigipea vahel. Paradoks on selles, et noorte demokraatiate või noorte riikide puhul on samasugune konflikt ka rahva ja riigi vahel, sest puudub riikluse traditsioon. Ja kui härra Adams ütles, et riigi kõrgeim ametnik on tema projektis riigipea, siis sellega ta märkamatu toetas seda kahtlustust, mida püüdis pareerida Peet Kask, et me ehitame ametnike riiki. Kui lähtuda nõrga riigi kogemuste põhjal ka rahva ülesannetest, siis riigivanem on ajaloolises traditsioonis hingele lähedam. Ta esindab bioloogilist printsiipi, perekondliku autoriteedi printsiipi ja selle kaudu meie riiklik iseõppimine selle institutsiooni kaudu on võib-olla hoopis loomulik, kuigi funktsionaalselt ma muidugi pooldan ka Saksamaa riigikorraldust, just selle valitsuse stabiilsuse pärast. Aga me peaksime siiski oma ajalugu arvestades, rahvusliku riigi kogemuse nõrkust arvestades vaatama riigipead kui peremeest.

Juhataja

Tänan, härra Runnel! Härra Kask, palun!

P. Kask

Aitäh! Ma püüan pareerida Ain Kaalepi poolt hiljuti väljaöeldud mõtet, mis on kõlanud siin saalis varem ka teistes küsimustes, ja nimelt seda väidet, et rahva saatuse määravad muud protsessid ühiskonnas, mitte aga need mehhanismid, mida me püüame disainitult kirjutada põhiseadusesse. Minu väide on, et loomulikult määravad muud protsessid rahva saatust, aga põhiseaduse kvaliteet on üks neist, mis seda määrab. On küllalt näiteid maailmast, kus

halvakvaliteediline põhiseadus või selle puudumine on muutunud rahvuslikuks hädaks. Näiteks Itaalia, näiteks Iisrael. Ma ei saa aru, miks need inimesed üldse on kandideerinud Põhiseaduslikku Assambleesse, kelle arvates põhiseaduse kvaliteet ei määra rahva saatust.

Tänan!

Juhataja

Tänan! Sõna saab härra Käbin. Sõnavõtt puldist, palun!

T. Käbin

Lugupeetud härra juhataja! Austatud kolleegid! Neist kolmest võimalusest ma elimineeriksin kaks. Kõigepealt valijameeste kogu. Jah, me võime võrrelda Saksamaaga, aga Saksamaa on liitriik. Teiseks on üks aspekt asjal, mida siin käsitletud ei ole. Kui valdade, maakondade esindajad osalevad presidendi valimisel, siis see tähendab, et presidendi valimisel osalevad ka Eesti Vabariigi mittekodanike esindajad. Ma arvan, te kõik või enamused nõustute sellega, et kohalike volikogude valimistel ei oma kodakondsus valimistest osavõtuks tähtsust, vaid elamise aeg ja valijameeste kogu sanktsioneerimine tähendab nimelt, et president valitakse ka Eesti Vabariigi mittekodanike esindajate osavõtul. Ma ei tea, kas see meeldib teile või ei meeldi. Riigikogu poolt valimine. Miks ka mitte? Võib seda ju teha, nii nagu praegugi ülemnõukogu esimees on valitud ülemnõukogu poolt. Aga nimelt, kui me tahame otsida õiget tasakaalumehhanismi ja nii nagu me alles kiitsime heaks vetoõiguse põhimõtte, edasilükkava vetoõiguse põhimõtte, siis, nagu ka härra Kask eespool nimetas, tõepoolest peab president olema valitud mitte sellesama kogu poolt, kelle otsuseid president hakkab laiali saatma, vaid rahva poolt. Ja näiteks väide, et samal päeval läbi viia valimisi nii Riigikogusse kui ka presidendivalimisi ei ole hea või on raske. Ma arvan, seda ei maksaks üldse arvestada. Näiteks USA ju korraldab iga nelja aasta tagant samal päeval kõik valimised (president, terve esindajate koda, kolmandik senatist, osariikide ja kohalikud organid) ja ma ei tea, et neil oleks mingeid probleeme sellega olnud. Nii et küll ka meie sellest üle saame. Tõsi, valimised on muidugi kallid asjad, nad maksavad küllaltki palju. Praeguste hindadega need valimised lähevad maksma 60 miljonit rubla. Nii et see on asi, mida võib ehk mõelda või argumendiks tuua, kuid hiljem need tähtajad hakkavad lahku minema. Aga siiski, presidendi institutsioon on niivõrd tähtis, et ma leian, et ta peab olema valitud otse rahva poolt. Tänan!

Juhataja

Tänan, härra Käbin! Härra Saatpalu!

V. Saatpalu

Ma usun, et riik on laev ja laev vajab kompetentset kaptenit, ja ma usun, et esinduskogu on

kompetentsem valima kompetentset kaptenit. Ma isiklikult toetan laiendatud esinduskogu, et see valiks meie riigipea ja seega siis tuleks ka vetoõigus suhteliselt nõrk. Nii et see küsimus võiks n.-õ. komplekselt käsitletav olla, umbes selliselt, et kas me toetame nõrga või keskmise vetoõigusega presidendi või, ütleme, riigipea leidmist laiendatud esinduskogu abil või oleme siis tugeva vetoõigusega valitava presidendi või riigipea poolt, kes siis valitakse rahva poolt. Isiklikult olen esimese poolt ja paluks seda toetada. Mind ei häiri see, et Eesti riigi kodanike hulka mittekuuluvad inimesed selle kaudu, et nad on valinud näiteks kohaliku omavalitsuse liidrid, saaksid õiguse Eesti Vabariigi riigipea kindlakstegemisel. Aitäh!

Juhataja

Täna! Härra Uluots!

Ü. Uluots

Lugupeetud kolleegid! Härra Tiit Käbin võttis mult võimaluse esineda ja seepärast ma palun tema sõnavõtt korrutada kahega.

Juhataja

Aitäh! Härra Salum, teil on sõna.

V. Salum

Ma pean ennast ka demokraadiks, aga ma ei tiku teise perekonna laste üle peremehetsema. Nii et kui riigivanem on rahva isa, siis ta ei ole iga perekonna isa otseselt, seetõttu mina pooldan valimisi kas valijameeste kogu või Riigikogu poolt. Me ei ole nii rikas rahvas, et korraldada seda demokraatlikku valimismängu, mis läheb maksma 60 miljonit rubla. Ta ei taga kompetentsust, ei taga laevale kaptenit. Täna!

Juhataja

Suur tänu! Palun, kas on veel sõnavõtusoove, enne kui asume hääletama? Härra Korrovits, palun!

V. Korrovits

Head kolleegid, kui me valime presidendi kogu rahvaga, siis on loogiline ka anda temale vetoõigus parlamendi suhtes, parlamendi otsuste suhtes. See on küll loogiline, aga siis saab president üpris suure võimu, mis ei ole mitte soovitatav ja mis ei ole ka selle eelnõu eesmärgiks. Nii et niisugust olukorda tuleks igal juhul vältida. Siis tuleb kaaluda emma-kumma poolt, kas vetoõigus ära nullida ja lasta rahval valida või suurendada vetoõigust ja mitte lasta valida rahval. Aga see oleks üks viis luua tugevat presidenti, mis ei ole soovitatav.

Juhataja

Täna! Härra Salum, palun!

V. Salum

Vabandan, et aega raiskan, aga kui riigivanem valitakse valijameeste kogu poolt, siis ei tähenda see, et me kindlasti ainult omavalitsuslike esindajate hulgast valime need lisavalijamehed.

Aluseks tuleb ikka võtta kodakondsus ja selles suhtes on kihelkonnakomiteed ja teised Eesti Vabariigi kodanike esindusorganid võimelised seal olema. Tänan!

Juhataja

Lugupeetud assamblee liikmed! Kui te tähelepanelikult kuulasite, siis te märkasite, et argumentid hakkavad korduma. Samuti hakkab meie arutelu kujunema diskussiooniks assamblee mõnede liikmete vahel. Kui aktsepteeritakse seda, mida ma praegu ütlesin, siis ma loodan, et härra Käbin on viimane sõnavõtja. Härra Käbin, palun!

T. Käbin

Tänan! Ma vajutasin nupule sellepärast, et ma naiivselt loodan, et siin saalis hakatakse asjadest aru saama nii, nagu asjad tegelikult on. Presidendi valimine rahva poolt ja tema vetoõigus ei tähenda sugugi seda, et ta on nüüd mingi jumal, kes teab absoluutselt kõike ja kogu võim on tema käes. Vetoõigus on kummutatav teistkordsel hääletamisel, nii et siin mingit probleemi ei ole. Ja meie ülesanne ongi selles, et konstrueerida süsteem president–Riigikogu–valitsus tasakaalus olevana ja igapäev peab olema omajagu võimu, õigused nende volituste teostamiseks ja vastastikku tasakaalustatud süsteem, mis töötab. Sel juhul president ei ole ju midagi, mida me kartma peaksime. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Härra Kask, kas me võime asuda hääletama? Kas esitatud kolm ettepanekut võiks panna hääletamisele konkureerivalt? Tänan! Kohaloleku kontroll. Meid on 35. Algab hääletamine.

Variants 1. Kes on selle poolt, et riigipea valib Riigikogu? Hääletame. Variants 1 sai 18 häält.

Variants 2. Kes on selle poolt, et riigipea valib valijameeste kogu? Hääletame. Variants 2 sai 11 häält.

Variants 3. Kes on selle poolt, et riigipea valib rahvas? Hääletame. Variantsi 3 poolt on 16 häält. Esimeses voorus on välja langenud variants 2, mille sisu on, et riigipea valib valijameeste kogu. Nii nagu neljas toimkond otsuse tegi, langetame lõpliku otsuse järgmise nädala neljapäeval või reedel. Kas neljas toimkond soovib veel midagi lisada? Ei.

Lugupeetud kolleegid, me saame minna edasi viienda toimkonna küsimuste juurde. See on riigikaitse. Ma palun kõnetooli härra Enn Tarto!

E. Tarto

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Kõigepealt ma palun välja võtta tabel, mis on kuupäevastatud 24. oktoobril käesoleval aastal, ja tekst. Teksti suhtes ma vabandan toimkonna nimel. Meil on nimelt kaks redaktsiooni ja mõlemad on ilma kuupäevata. Ma palun praeguse arutelu aluseks võtta tekst, kus § 88 on sõnastatud: "Kellelgi ei ole õigust alla kirjutada Eesti Vabariigi riikliku või sõjalise kapitulatsiooni aktile." Tähendab, just selle me võtame. Eelmine kord oli §-s 88, et Eesti Vabariigi kodanikel on õigus jne.

Meie toimkond pakub välja aruteluks ja hääletamiseks neli probleemi. Ma alustaksin lihtsamast, nimelt §-st 88: kellelgi ei ole õigust alla kirjutada Eesti Vabariigi riikliku või sõjalise kapitulatsiooni aktile. Eelmine kord oli meil redaktsioon: "Eesti Vabariik ei kapituleeru." Meie toimkonda ei saanud kirjalikke ettepanekuid, kuid oma töös me püüdsime arvestada suusõnalisi ettepanekuid. Praegusel juhul meil oleks hea meel, kui me saaks teada arvamuse, kas sellist paragrahvi või sellist mõistet üldse põhiseadusesse vaja on või ei ole. Tähendab, meie ei hakkaks sõnastuse üle vaidlema, kui me otsustame ära, kas teda on vaja või ei ole. Ja kui ikka leitakse, et on vaja, siis võib-olla saadaksid härrad ja prouad meile veel kirjalikke parandusettepanekuid. Nii et selline on ettepanek.

Juhataja

Aitäh! Palun võtta ette X peatükist § 88 ja esitada vajaduse korral küsimusi selle paragrahvi kohta. Palun! Härra Talve, teil on sõna küsimuse esitamiseks.

J. K. Talve

Täna! Lugupeetud kolleegid, minu meelest tuleneb see, et kellelgi ei ole õigust kapitulatsiooniaktile alla kirjutada, juba teistest paragrahvidest. Seda pädevust ei ole kellelgi. Aitäh!

E. Tarto

Ma ei ole sellise tõlgendusega nõus. Ma arvan, et see ei tulene teistest paragrahvidest ja kui ta ka kaudselt tuleneb, siis ma isiklikult arvan ja kogu meie toimkond arvab, et see võiks siiski siin sees olla. Aitäh!

Juhataja

Kas härra Talve soovib küsimust jätkata? Palun, härra Talve, mikrofoni!

J. K. Talve

Lihtsalt sellepärast, et kapituleerumine nõuab põhiseaduse muutmist ja seetõttu ei ole kellelgi, ei presidendil, ei peaministril ega kellelgi teisel õigust niisugusele aktile alla kirjutada.

E. Tarto

Ma selgitaksin veel kord. Me arutasime tematoimkonnas seda probleemi ja kui me ütleme, et

kellelgi, siis me mõtleme ka seda. Eesti Vabariigi kodanikel ei ole seda õigust, mingisugusel pseudovalitsusel väljaspool Eesti piire ei ole seda õigust. Ajaloost teame, et igasugused Kuusised ja teised on moodustanud selliseid valitsusi. Tähendab, isikutel, kes nagoonii ei tunnista meie põhiseadust. Tänan!

Juhataja

Härra Adams!

J. Adams

Mul on kaks küsimust. Nagu ma aru saan, on sümpaatne ja deklaratiivne põhimõte, et Eesti riik ei tohi alla anda, asendunud nüüd konkreetse nõudega, et me sellist akti ei tohi alla kirjutada.

Minu esimene küsimus on, kas see allkirja andmise keeld katab nüüd selle põhimõtte.

Ja teine küsimus, ma palun vabandust, et minust valesti aru ei saadaks: kas oleks võimalik selgitada tähenduspiiri, kus on riiklik kapitulatsioon, kus on sõjaline kapitulatsioon ja kas need kaks mõistet kahekesi katavad ka siis antud valdkonna võimalused?

E. Tarto

Ma püüaksin vastata esimesele küsimusele. Meie arutasime tematoimkonnas ja leidsime, et see eelmine variant, et Eesti Vabariik ei kapituleeru, on liiga üldsõnaline.

Mida tähendab riiklik ja sõjaline kapitulatsioon? Arvati, et võiks siiski olla kaks niisugust mõistet. Aga ma rõhutan veel kord, et meil oleks vaja otsustada, kas me seda paragrahvi üldse sisse võtame või ei. Ma paluksin kõikidelt kirjalikke ettepanekuid, mille põhjal me saaksime edasi töötada.

Juhataja

Härra Jürgenson, teie küsimus, palun!

K. Jürgenson

Lugupeetud ettekandja, ma vabandan, aga see paragrahv meenutab mulle punaväe praktikast tuntud deklaratsiooni, et Nõukogude armee tungib ainult peale, äärmise vajaduse korral asub kaitsele, kunagi ei taandu. Ma arvan, et meie põhiseaduse vaimust peaks välja tulema see protseduur, mismoodi Eesti riik selliseid asju käsitleb. Ja mis puudutab nüüd konkreetselt seda redaktsiooni, siis minu arust, kui räägitakse kapitulatsioonist, saab sellises mõttes kapituleeruda ainult Eesti riik. Nii et ma analoogiliselt härra Adamsi poolt esitatud küsimusega ei saa vähemalt ka sellest vastusest selgeks, mis asi on riiklik kapitulatsioon. Aitäh!

E. Tarto

Me arutasime niimoodi, et võidakse sõjaliselt alla jääda, kuid kinnitatakse edasi riiklikku püsivust. Meie saime tematoimkonnas niimoodi aru. Ja ma tahaksin öelda, et meie ei ole seda

sisse võtnud mitte mingisugusest punaarmee määrustikust, vaid Šveitsi põhiseadusest.

Juhataja

Härra Ruutsoo, palun!

R. Ruutsoo

Jätkaksin siitsamast, kust Jürgenson ja Adams juba alustasid. Need kaks asja – sõjaline ja riiklik – on nähtavasti üsna erinevad asjad, et panna mõlemad kapitulatsiooni alla. Nähtavasti sõjalises olukorras tekib olukordi, kus tuleb alla anda. Me üldiselt ei kahtle selles. Seda tuleks kuidagi fikseerida, et me saaksime välja üsna ebamugavatest situatsioonidest, millesse ajalugu nähtavasti meid paneb. Andes alla sõjaliselt, kuid mitte riiklikult – vahet tuleb igal juhul teha. Aitäh!

E. Tarto

Jah. Kui teil on selline ettepanek, ma palun, et te esitaksite selle kirjalikult.

Juhataja

Tuleb tunnistada härra Tarto suuri parlamendikogemusi. Nende kogemuste kõrval ma tahaksin meelde tuletada reglementi. See on muidugi üks vastik dokument, ma olen teiega nõus.

Reglemendis on nimelt kirjas, et ettepanekuid, mida ei ole läbi vaadatud tematoimkonnas, ei arutata. Tänan! Härra Sovetnikov, palun!

S. Sovetnikov

Lugupeetud härra juhataja! Lugupeetud härra Tarto! Härra Tarto, teil oli õige ettepanek, et võib-olla me hääletame, kas on mõtet seda paragrahvi sisse viia. Kui hääletame ja enamus ütleb jah, siis jätkame arutamist, muidu me kaotame palju aega. Tänan!

Juhataja

Härra Erm!

A. Erm

Lugupeetud härra Tarto! Me kõik mäletame Lahesõda ja ma ilmselt ei hakka vaidlema Husseinis isiku üle, kuid nagu ma aru saan, kirjutas ta alla sõjalise kapitulatsiooni aktile. Kui ta seda ei oleks teinud, siis võib-olla ei oleks Iraagi riiki enam maailmakaardi peal. Tähendab, kuidas ikkagi saada aru siin sellest mõttest, et Eesti Vabariik ei kirjuta alla sõjalise kapitulatsiooni aktile? Kas te oskate mulle selle ära seletada? Tänan!

E. Tarto

Mina saan sellest niimoodi aru, et ta lihtsalt ei kirjuta sellele alla ja siin on öeldud, et kellelgi ei ole õigust sellele alla kirjutada. Ma kujutaksin seda ette niimoodi, et kui meid okupeeritakse, siis me lihtsalt ei tunnista seda okupatsiooni. Ja just selles mõttes, et kindlustada end juba ette igasuguse okupatsiooni vastu, igasuguste selliste manöövrite ja nihvide vastu, leidis

teematoimkond, et niisugune punkt peaks olema põhiseaduses.

Juhataja

Härra Sirendi, palun!

A. Sirendi

Austatud ettekandja! Meie rahva ajaloos on kunagi varem ka öeldud, et meie ei alistu enne, kui meil on veel olemas põlvepikkune poisikene, kes võib-olla jõuab relva kanda. Aga kas teile ei tundu, et see ikkagi on sedavõrd deklaratiivne? Me võime seda sõnastada mitut moodi, et niisugust ettepanekut, kapituleeruda tingimusteta või tingimustega, ei tohiksi keegi teha. Nii et selles küsimuses peaks tõepoolest enne hääletuse läbi viima, sest tundub, et need laused ei muutu kellelegi siduvaks, ei võimule ega ka meie vastasele. Tänan!

E. Tarto

Ma ütleksin niimoodi, et kui Põhiseaduslik Assamblee leiab, et sellist punkti ja sellist mõistet üleüldse põhiseadusesse ei ole vaja, s. t. ei seda, mis oli eelmine kord välja pakutud (Eesti Vabariik ei kapituleeru), ega seda, mis on nüüd uuesti välja pakutud, sest eelmine kord kritiseeriti just sõnastust, ja kui assamblee hääletab selle maha (muidugi mitte täna, sest täna ei ole otsustav hääletus), siis ta lihtsalt hääletab selle maha. Kui aga sõnastuse suhtes on ettepanekuid, siis palun need esitada toimkonnale, me arutame need läbi ja sellisel juhul vaatame, kas me parandame või mitte. Kui arvatakse, et sellist kinnitust ei ole vaja meie põhiseadusesse, mis siis ikka. Ma arvan, see ei ole selline küsimus, et põhiseadus sellest oluliselt muutuks. Antud punktis ta ei muutu.

Juhataja

Härra Kork, palun!

T. Kork

Lugupeetud ettekandja, kas teil on meeles või oskate öelda, kas ja kuidas jagunesid teie toimkonnas hääled selle asja arutamisel? Kas see oli ühtne seisukoht või oli ka erinevusi?

E. Tarto

Selles punktis meie toimkond oli üksmeelel. Meil oli küll vaidlusi sõnastuse suhtes. Härra Rebas tutvustas meid sellega ja üksmeelselt leidsime, et selline punkt oleks vajalik.

Juhataja

Härra Uluots, palun!

Ü. Uluots

Härra Tarto, kas teile ei tundu, et kui põhiseadusesse jääb selline klausel ja kui seda klauslit täht-tähelt täita, võib see viia rahva enesetapuni? Aga meie idee on ju selles, et säilitada rahvas.

E. Tarto

Ei. Kui te küsite isiklikult minu käest, siis mulle nii ei tundu ja seda küsimust me ei ole teemakomisjonis niimoodi arutanud.

Juhataja

Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Lugupeetud ettekandja! Kas ma saan õigesti aru, et see sõnastuse otsimine tähendab sisuliselt seda, et tahetakse öelda, et Eesti Vabariigile pealesunnitud sundkapitulatsioon ei tähenda riikluse lõppu?

E. Tarto

Jaa.

H. Runnel

Või on see individuaalpsühholoogiline?

E. Tarto

Ei. Siin me tahaksime just öelda seda, millele härra Runnel tähelepanu juhtis. Minu meelest oli see eelmine kord ehk paremini väljendatud, kui oli öeldud, et Eesti Vabariik ei kapituleeru. Siis oli see mõte selgemini väljendatud. Sellepärast, et kui keegi väidab, et me oleme kapituleerunud, siis me peame endale selgeks tegema, et me tegelikult ei kapituleeru. Nii et siin on just tahetud seda rõhutada. Tuleks otsustada, kas üldse võtta niisugust mõistet sisse või ei ja kui on otsustatud, et võtta, siis ma palun kirjalikke ettepanekuid teematoimkonnale.

Juhataja

Härra Talve küsimus, palun!

J. K. Talve

Kas ei tulene see põhimõte juba käesoleva põhiseaduse §-st 1? Paragrahvi 88 saab niisamuti võtta, väga suures hädaolukorras.

E. Tarto

Ma arvan, et ei tulene. Antud juhul see täpsustatakse.

Juhataja

Suur tänu! Rohkem küsimusi ei ole. Palun, kes soovib sõna võtta? Härra Adams, palun!

J. Adams

Mulle on sümpaatne põhimõte, mida Enn Tarto toimikond praegu esitas, kuid mind häirib tõsiselt sõna "kapitulatsioon", kuidas sellest Eestimaal aru saadakse, kas ta on piisavalt ühetähenduslik. Ma ütleksin, mida mina saan selle sõna all aru. Võib-olla selgub, et ma saan hoopis midagi muud

aru. Minu arust kapitulatsioon on sõjaline mõiste, kui üks väeosa annab alla, tähendab, ei jätkata sõjategevust, või terve riik. Sellisel juhul kapitulatsioonid on nii väeosad, terved armeed kui ka riigid. Peale selle on väga erinevaid kapitulatsioonivõimalusi: on olemas tingimusteta kapitulatsioon, nagu näiteks Saksamaa Teises maailmasõjas, aga on ka kapitulatsioonid väga mitmesuguste tingimustega. See on mul üks probleem.

Teine probleem on, kas riigikaitse peatükki sellise asja sissevõtmine on kõige olulisem ja kas seesama põhimõte ei leiaks põhiseaduses parema koha peatükis "Välislepingud" või siis näiteks üldsätetes. Täna!

Juhataja

Aitäh! Härra Velliste, palun!

T. Velliste

Härra juhataja, minu arvates selles paragrahvis on küsimus meie põhiseaduse vaimus. Igas põhiseaduses on mõned üldist laadi paragrahvid, mis tuginevad väga igavestele kõlbelistele põhimõtetele. Ma arvan, et siin on tahetud väljendada üht sellist väga igavikulist põhimõtet. Ja arvan, et praegune segadus on tekkinud rohkem selle ümber, mis on riiklik ja sõjaline kapitulatsioon. Ma arvan, et tuleks rääkida lihtsalt sellest, mis on Eesti Vabariigi kapitulatsioon ja kõik on selge. Me selle paragrahvi lihtsalt sisendame rahvale mingisuguse põhilise seisukoha. Täna!

Juhataja

Aitäh! Härra Kask, palun!

P. Kask

Ma vabandan ette, kui ma natukene naeruks keeran selliseid asju, mis mõnele inimesele väga tõsised on. Ma konstrueerisin ühe stsenaariumi. Oletame, et meil tekib kaks riigikogu, mis mõlemad pretendeerivad põhiseaduslikule Riigikogule. Oletame, et see kaksikvõimu olukord läheb tõsiseks, et nende vahel tekib sõda. Ja mõlemad peavad sõda Eesti Vabariigi nimel. Mõlemal on aluseks Eesti Vabariigi põhiseadus. Kas selle sätte alusel jääb see sõda igavesti kestma?

Juhataja

See oli retooriline küsimus, tegemist on sõnavõttudega. Härra Korrovits, palun!

V. Korrovits

Head kolleegid, selle paragrahvi sissevõtmine on väga tähtis. Esiteks loob ta vastava vaimuga kaitseväge Eesti riigis ja teiseks on see meie põline säilitamispuud seotud ka kõrvalasuvate riikide prognoositava arenguga. Nimelt, me ju aimame, kes on see potentsiaalne agressor, kelle suhtes

tuleks lahendada kapituleerumise või vastupanu jätkamise küsimust. Kuid me oleme samas kindlad, et seal võtavad maad sellised põhimõtted, mis väärtustavad elu rohkem kui siiani ja siis on niisugusel sättel mõtet ka seepärast, et pealetungija ei taha kaotada inimelusid. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Meie arutelu on kindlasti väga asjakohane, sest vaevalt siis, kui tuleb kapituleeruda, nii pikalt antakse aega asja arutada. Hea, kui on ette selge, mida ja kuidas tuleb teha. Härra Tarto, ma palun teid kõnepulti! Me hakkame hääletama.

E. Tarto

Toimkond soovib vastust küsimusele, kas üldse lülitada põhiseaduse eelnõusse selline paragrahv, kus on väljendatud mõtet (eelmine kord oli see §-s 94 ja seekord on §-s 88), et kellelgi ei ole õigust alla kirjutada Eesti Vabariigi sõjalise kapitulatsiooni aktile. Küsimus on selles, kas meie oma eelnõusse soovitame üldse niisugust punkti sisse võtta. Kui on vastuhääli rohkem, siis me saame aru, et mitte võtta.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid, kas on selge, millist küsimust me arutame? Palun, härra Adams!

J. Adams

Minul ei ole momendil selge, kas ma hääletan üldse sellist põhimõtet põhiseaduses või peatükis "Riigikaitse".

E. Tarto

Ma palun kõigepealt hääletada peatükis "Riigikaitse". Kõigepealt põhiseaduses üldse ja seejärel siis peatükis "Riigikaitse".

Juhataja

Lugupeetud kolleeg härra Tarto! Kas me võiksime küsimuse formuleerida järgmiselt: kes on selle poolt, et põhiseaduses oleks väljendatud põhimõte, mis on praegu kirjas §-s 88?

Lugupeetud kolleegid, asume hääletama. Poolt on 14, vastu 14 häält. Riigikaitsekomisjonil on "kerge" edasi töötada. Härra Tarto, ma palun teid uuesti kõnepulti!

E. Tarto

Teine probleem on §-s 89. Siin on tegemist ühe sõnaga, mille me viisime sisse. Toimkond ei ole selle paranduse osas üksmeelel. Nimelt, lugu on sõnas "õigus". Igal Eesti Vabariigi kodanikul on õigus ja kohustus osa võtta riigikaitsest seaduses ettenähtud alustel ja korras. Kuna seda sõna ei olnud ka härra Adamsi ja kollektiivi poolt välja pakutud variandis, siis oleks vajalik assamblee liikmete arvamust teada. Eelmine kord juba oli sellest juttu, et teatud tingimustel oleks väga vajalik, arvestades meie kurba ajalugu ja ka seda, mis võib tulevikus tulla, et kodanikul on õigus

osa võtta riigikaitsest seaduses ettenähtud alustel ja korras. See tähendab ka seda, et seaduses ettenähtud korras oleks kodanikel õigus nõuda sõjalist väljaõpet. Üldse on kaks lähenemist: kas me läheme selle poole, et kuskilt ülevalt tagatakse meie julgeolek, või läheme teisele poole, et pikkamisi valmistame ette, et rahvas ise tagab oma julgeoleku.

Juhataja

Härra Tarto, teile on küsimus. Härra Talve, palun!

J. K. Talve

Lugupeetud kolleegid, ma küsin, kuidas on see õigus konkreetselt rakendatav, kui Eesti Vabariigi kaitseväge millegipärast arvab, et see või teine inimene oma füüsiliste või psüühiliste või poliitiliste omaduste pärast ei kõlba. Kuidas tal on võimalik oma õigust täide viia?

E. Tarto

Selle küsimuse oleks võinud esitada eelmine kord, kui puudus see täiend, et seaduses ettenähtud alustel ja korras. Seda, kuidas see nimelt on, peab sätestama lähemalt vastav esinduskogu. Selliseid detailseid küsimusi ei ole võimalik siia panna. Loomulikult, kui on inimesel vaimsed või muud põhjused, siis seadus reguleerib.

Juhataja

Härra Sirendi, palun!

A. Sirendi

Austatud härra Tarto, kas on veel mõningaid kohustusi, mille täitmiseks pole põhiseaduse järgi õigusi? Või on see üks ja erandlik?

E. Tarto

Ma juba selgitasin, et meie ettepanek on see sõna sisse viia. Sellepärast, et me tihtipeale viitame siin ka teistele. Paljud maad, kes on okupatsiooni läbi teinud, on hiljem põhiseadusesse või seadustesse sellise mõiste sisse viinud ja okupatsiooni tingimustes annab see kodanikele võimaluse, aga ka sisemise õigustuse võidelda okupatsiooni vastu. Samal ajal tahan rõhutada varem öeldut, et sellisel juhul on nagu õigus nõuda sõjalist väljaõpet, ettevalmistust või asutada mitmesuguseid ühinguid ja organisatsioone, mis on ka teiste õigustega tagatud, kuid toimikond leidis, et me paneksime selle sõna siia sisse ja palume arvamust selle kohta.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid, me leppisime kokku, et tänane tööpäev kestab kella 17-ni. Vaheaeg peaks meil algama kell 15.30, seepärast saavad viimastena küsimuse esitajatena sõna, enne kui läheme vaheajale, härra Ruutsoo ja härra Adams. Härra Ruutsoo, palun!

R. Ruutsoo

Lugupeetud eesistuja! Austatud härra Tarto! Kui te peate silmas õigust, kas selle aluseks on ainult kitsamas mõttes Eesti Vabariigi seadus või lähtute ka nendest printsiipidest, mis on juba olemas enesekaitseks? Tänan!

E. Tarto

Ma ei saanud hästi aru, võib-olla kordate, selgitate küsimust lähemalt.

R. Ruutsoo

Ma pean silmas seda, et siiaaani Eesti Vabariigis pole veel nii konkreetset seadust. Kas te lähtute selle printsiibi formuleerimisel kõige üldisematest okupeeritud riigi sõjategevuse eeskirjadest või lähtute konkreetsetest ettekirjutustest?

E. Tarto

Me lähtume üldistest eeskirjadest.

Juhataja

Härra Adams, palun!

J. Adams

Tänan! Mul on kaks küsimust. Momendil ma ei oska tõsiselt ette kujutada olukorda, kus Eesti Vabariigi seaduslikud riigivõimud keelduvad täitmast oma kohust anda kodanikele sõjalist väljaõpet. Oleks vaja selle kohta seletust.

Ja teine küsimus on selline. Kas teie toimikond kaalus omaalgatuslike riigikaitseorganisatsioonide moodustamist eriolukordades, selle põhimõtte esitamist õiguste ja kohustuste peatükis?

E. Tarto

Teematoimkonnas me arutasime seda esimest võimalust ja me kujutasime niisugust asja ette, et ühelt osalt kodanikelt võetakse ära võimalus saada kaitsealast väljaõpet. Mina kujutan seda väga elavalt ette, et võib tekkida selline olukord.

Ja teises punktis me mõtlesime selle all, et luua neid omaalgatuslikke organisatsioone, kuid nad peavad olema ka fikseeritud seadustes ettenähtud alustel ja korras.

J. Adams

Ma palun siiski täiendust. Selline situatsioon tekib kooskõlas põhiseadusega ja kooskõlas põhiseadusega ametisse pandud ametnike poolt. Selliselt kärbitakse täiesti seaduslikul teel kodanike õigust riigikaitsest osa võtta.

E. Tarto

Jah, kujutan ette küll. Väga elavalt isegi!

Juhataja

Suur tänu, härra Tarto! Teeme 20 minutit vaheaega. Me koguneme taas kell 15.50.

Vaheaeg

Juhataja

Võtke istet. Kohaloleku kontroll. Meid on 25. Palun kõnetooli härra Enn Tarto! Jätkub viienda toimkonna põhiküsimuste arutelu.

E. Tarto

Siin esitatud küsimustest saime aru, milline on olukord ja me läheksime edasi, et panna hääletusele kaks kõige olulisemat punkti, millel tõepoolest meie arvates on suur tähtsus. Nimelt § 91: "Riigikaitse kõrgem juht on Eesti Vabariigi president." Mida on siis tegelikult vaja otsustada? On vaja otsustada, kellele Eesti kaitsejõud alluvad, kas nad alluvad presidendile või valitsusele, s. t. kaitseministrile. See on väga oluline punkt ja kui meil on niimoodi, et seadusandlik võim on parlamendi, Riigikogu käes ja kõik struktuurid, kellel on jõudu, tähendab, politsei, piirivalve ja kaitsevägi, alluvad valitsusele, kas siis ei teki niisugune olukord, et kui me kardame kogu aeg diktatuuri riigipea poolt, siis samal ajal võib see tulla teiselt poolt. Niisugune lahkuviimine oli meie toimkonnas päris üksmeelne, keegi vastu ei olnud ja arvati, et see on väga vajalik. Valitsuse kompetentsi jääks siis politsei, piirivalve, aga presidendi alluvusse tuleksid kaitsejõud. Ja see on muidugi väga põhimõtteline küsimus, see küllalt suurel määral suurendab presidendi rolli. Kui kõik füüsilised jõud on valitsuse alluvuses, samuti on seal kõik informatsiooni omavad jõud, siis on mitu ohtu. Üks oht on selles, et valitsus võib-olla sellisel puhul lihtsalt ei arvesta riigi seadusandliku kogu otsustega, aga on veel probleeme. Valitsus on moodustatud siiski poliitilistel põhimõtetel, valitsused vahetuvad ja oleks tähtis, et riigikaitse oleks stabiilne, oleks kindlas alluvuses. Tänapäeval on ka niisugune mõiste nagu nupule vajutamine, kes käivitab siis riigikaitse. Tuumariikide puhul on see muidugi eriti ohtlik ja oluline, aga nii on ka väikeriikide puhul. Oleks vaja, et selleks oleks professionaal. Meie toimikond leidis, et sellisel juhul oleks parem, kui kaitsevägi oma ülemjuhataja kaudu alluks riigipeale. Ja ma palungi pärast arvamuste vahetamist panna hääletusele, kas ollakse sellise parandusega nõus, et riigikaitse kõrgem juht on Eesti Vabariigi president. Ma palun hääletada nii, et hääletusele pannakse põhimõte, mitte sõnastus. Me ei ole veel "president" ütelnud, ütleme siis "riigipea". Aitäh!

Juhataja

Täna, härra Tarto! Küsimuse esitamiseks saab sõna härra Kelam. Palun! Järgmisena saab küsimuse esitamiseks sõna härra Adams.

J. Adams

Lugupeetud ettekandja! Minu esinemises on tegelikult kolm küsimust, aga esimene küsimus läheb paratamatult jälle sõnade peale välja. Võib-olla ma sain valesti aru, kuid minu jaoks sõna "riigikaitse" on tunduvalt laiem mõiste kui sõna "kaitsevägi". Ma näen siin mitmesuguseid organiseeritud ja organiseerimata tegevusi kuni skautliku tegevuseni välja, mis võib riigikaitse osa olla. Tähendab, siin kerkib mul otsekohe küsimus, millises tähendusmahus on siin sõna "riigikaitse" kasutatud ja kas ta on sellisel juhul termin või samamoodi üldkeelselt arusaadav. See on esimene küsimus.

Teine küsimus on selline. Kas toimkonnas on kaalutud varianti, et riigikaitse laiemas mõttes, mitte ainult kaitsejõudude juhtimiseks oleks mõeldav mingi kollektiivne organ? Ma aktsepteerin täiesti neid seletusi, et selle töö juures on vaja pidevust ja sellisel juhul on mul kolmas küsimus. Kuidas teie toimkond on praktiliselt kujutanud ette riigipea tegevust riigikaitse juhtimisel?

E. Tarto

Kõigepealt vastus esimesele küsimusele. Meie tõepoolest oleme mõistnud riigikaitset laiemas tähenduses. Siia juurde käib veel muu lisaks kaitseväge juhtimisele, sellele viitab ka juba § 90, kus on öeldud, et Eesti Vabariigi kaitsejõud koosnevad Eesti Vabariigi kaitseväest ja seaduslikus korras kinnitatud kodanikealgatuslikest kaitseorganisatsioonidest, nii et riigikaitse kõrgem juht oleks veel laiem mõiste.

Teisele küsimusele ma vastaksin niimoodi. Toimkonnas on arutatud, et sellisel juhul, kui riigipea jääb riigikaitse kõrgemaks juhiks, on tema juures riigikaitse nõukogu. Vahepeal oli meil arutusel, et me paneme selle ka põhiseadusesse, nagu see oli 1937/1938. aasta omas, kuid hiljem arvasime, et see võib-olla sätestatakse seadustega. Kujutasime ette, et tegelik struktuur oleks nii, nagu oli 1938. aasta põhiseaduse järgi. Selles oli olemas riigikaitse nõukogu, presidendile allus sõjavägede juhataja, ülemjuhataja. Aga muidugi kõik see tuleb otsustamisele juba vastava seadusega. Võib-olla selgituseks veel niipalju, et praegu kaitseminister ei pruugi üldse sõjaväelane olla, see on poliitiline otsustus. Tema funktsioonid on sõjaväe varustuse eest muretsemine, kontrolli teostamine sõjaväe üle jne.

Juhataja

Täna! Lugupeetud kolleegid, on jäänud vastu pidada üks tund. Nii et palun kontsentreeruda § 91 lõikele 1, kus riigikaitse tematoimkond soovib, et me langetaksime oma eelistuse, arvamuse. Härra Kork, palun!

T. Kork

Lugupeetud kolleeg härra Tarto! Paragrahvist 90 ma ei loe täpselt välja, kas kaitsejõudude hulka kuuluvad ka piiriteenistus, välipolitsei, tähendab, siseväed ja muud sellised asjad. Sellest

tulenevalt palun selgitada, et kui me aktsepteerime § 91 esimese lause esitatud sõnastuses, kellele siis alluvad minu poolt loetletud jõud, piiri- ja politseijõud.

E. Tarto

Meie saame niimoodi aru, et selle skeemi järgi alluvad piirivalve ja politsei valitsusele.

T. Kork

Aitäh!

Juhataja

Tänan! Kas on veel küsimusi? Küsimusi rohkem ei ole. Aitäh, härra Tarto! Palun, kes soovib sõna võtta? Arutelu objekt on § 91 lõige 1. Härra Adams, palun!

J. Adams

Tänan! Mina ei saanud igatahes Enn Tartolt rahuldavat vastust. Kõigepealt, kas kaitsejõud on midagi rohkemat, vabandust, kas riigikaitse on midagi rohkemat kui kaitsejõud, mis omakorda koosneb kaitseväest ja kodanike algatatud kaitseorganisatsioonidest? Ja teisest küljest ma ei saanud ka rahuldavat vastust selle kohta, mida tähendab see riigipea juhtimine, mil määral see on nominaalne, mil määral see on sisuline. Tähendab, põhiseaduse kontseptsiooniga on täiesti kooskõlas, kui riigipeal oleks mitmete kõrgemate sõjaväelaste ametisse nimetamise õigus, see oleks täiesti arusaadav. Samuti oleks täiesti arusaadav, kui meie põhiseadus näeks ette midagi niisugust, mida võiks tinglikult nimetada kaitsenõukoguks. Sellisel juhul oleks täiesti loogiline, et sellise nõukogu tööd kas või formaalselt juhataks riigipea. Kuidas see praktiliselt toimub, kes on tema abilised ja kuidas on tööjaotus? Ma oleksin tahtnud saada komisjonilt selle kohta paremat selgitust.

Juhataja

Tänan, härra Adams! Härra Kama, palun!

K. Kama

Lugupeetud assamblee! Riigikaitsetoimkonna liikmena tahaksin mõnda asja selgitada ja natukene kaitsta § 91 lõiku 1. Härra Adamsi küsimusele vastuseks ütleksin, et jah, tõepoolest, seda riigikaitset on siin mõeldud kõige laiemas tähenduses, ka nii nagu § 89 järgi on kodaniku kohus osa võtta riigikaitsest seaduses ettenähtud alustel ja korras. Selle all ei mõelda ainult ajateenistust või midagi muud taolist, vaid kõike seda, mis seaduses pannakse kodanikele erakorralises olukorras või kaitseolukorras, sõjaseisukorras.

Nüüd küsimus, kes operatiivselt juhib kogu seda asja. Operatiivselt juhib kaitsevägesid ülemjuhataja. Ülemjuhataja allub presidendile või riigivanemale või mis tema nimi siis ka on. Ja siin on põhimõtteliselt võimalik kaks skeemi. Üks on see, mis oli Nõukogude Liidus, s. t.

sõjavägede ülemjuhatajat kui sellist ei ole. On olemas staabiülem ja staabiülem allub kaitseministrile. Teine variant on see, et on olemas eraldi amet – sõjavägede juhataja või kaitsevägede juhataja või ülemjuhataja on siis ka see isik, kes operatiivselt juhib kogu vastavasuunalist tegevust, kes on ametisse nimetatud presidendi ettepanekul Riigikogu poolt. Ka tema peab kellelegi alluma. Ja meie toimikond üksmeelselt toetas seda, et tema peaks alluma presidendile või riigivanemale või kuidas ta nimi iganes on. Põhjenduseks just see, et valitsused võivad kiiresti vahetuda ja kui ta on otse valitsuse alluvuses, siis see ei võimalda sellel struktuuril normaalselt funktsioneerida. Kõik.

Juhataja

Täna, härra Kama! Härra Velliste, palun!

T. Velliste

Härra juhataja! Vastus härra Adamsi tõstatatud küsimusele peitub suurel määral § 93 viimases lõigus: "Sõjalise kallaletungi korral kuulutab riigipea välja sõjaseisukorra ja määrab kaitseväe ülemjuhataja, ootamata ära Riigikogu otsust." Ma arvan, et selles on kogu asja tuum, see on kõige tähtsam asi, milles tema kui riigikaitse kõrgema juhi olemus seisneb. Ma tahaksin juhtida tähelepanu ka sellele, et tõenäoliselt tulevikus ei teki selliseid olukordi, nagu meil oli 70 aastat tagasi, et kui üks polk traguneid hakkab Petseri poolt tulema, siis on aega arutada ja kaaluda või kutsuda kokku Riigikogu. Otsustada tuleb 20 minutiga, aga võib-olla mõne minuti jooksul ja võimalik, et seda tuleb teha ainult kahele nupule vajutamise, s. t. ühele nupule arvatavasti vajutab riigipea ja teisele nupule siis kaitseväe kõrgem ülemus, kes on arvatavasti rahuajal kaitseväe juhataja ja kes tõenäoliselt kallaletungi korral muutub automaatselt ülemjuhatajaks. Teist võimalust ma lihtsalt ei näe. Täna!

Juhataja

Täna! Härra Kask, palun!

P. Kask

Ma loodan, et ma olen samamoodi aru saanud nagu paljud teisedki siin saalis. Nimelt, et kaitseväe allumine presidendile ei tähenda veel seda, et meil ei oleks kaitseministrit. See tähendab pigem seda, et aktsioonide toimepanekuks on vaja presidendi kaasallkirja. Ja selles mõttes on see lause, mis hääletusele läheb, õige. Aga siin kõlas minu arvates ka natukene liiga lihtne muster, et politsei ja piirivalvejõud on valitsuse alluvuses ja sõjajõud on kõik presidendi alluvuses ja valitsusel ei ole nendega mingit pistmist. Ma arvan, et vajalik on just nominaalne ülemuslikkus, selleks et ära määratleda, et see oleks kaasallkirja mõttes. Kui nad täielikult ära lahutada, et ühes alluvuses on sõjajõud ning teises politsei ja mõned muud jõud, siis ma arvan,

võib oht, et konflikt kasvab üle kodusõjaks, isegi liiga suur olla. Siin on vaja konsensuse ja kaasallkirjanõuet, et kogu kupatus oleks presidendi alluvuses. Tänan!

Juhataja

Tänan! Härra Velliste!

T. Velliste

Härra juhataja! Ma arvan, et härra Kase tõstatatud küsimus leiab vastuse sellega, kui sellest hetkest, kui juhataja on ametisse nimetatud, alluvad talle kõik, kes üldse relvi kannavad, loomulikult ka piiripunkt ja politsei. Teisiti pole sõjaolukorras üldse mõeldav. Selleks ongi ülemjuhataja institutsioon ja tõepoolest erineb juhataja institutsioonist selle poolest, et ülemjuhatajale alluvad kõik relvajõud Eesti Vabariigis.

Juhataja

Tänan! Härra Adams!

J. Adams

Me võrdlesime esialgse ettepaneku teksti toimkonna tekstiga. Esialgses ettepanekus, ma tuletan meelde, oli riigipeale antud ülemjuhataja ja ka kõrgema ülemjuhataja ametisse nimetamise õigus nagu ka teiste riigiametnike puhul. Siin selles peatüki redaktsioonis on sellest traditsioonist mööda mindud, aga on säilitatud põhimõte, et siin peab olema parlamendiga vastav kokkulepe ehk heakskiit. Teisest küljest, kui lähtuda erakorralisematest olukordadest, on võimalus kiiresti tegutseda ja otsustada riigipeal. Kui riigikaitse juhiks olemine tähendab just neid kahte asja, siis ei ole minul midagi selle lõigu vastu. Kuid ma tahaksin väita, et niipalju kui mina eesti keelest aru saan, on see lause tunduvalt paljulubavam kui need kaks konkreetset õigust ja kohustust.

Juhataja

Tänan! Sõnasoovijaid rohkem ei ole, asume hääletamise juurde. Kohaloleku kontroll. Meid on 24. Vastavalt toimkonna taotlusele tuleb välja selgitada assamblee seisukoht § 91 lõike 1 kohta. Küsimus on järgmine. Kes on selle poolt, et riigikaitse kõrgeim juht on Eesti Vabariigi president? Poolt on 19, vastu 3. Härra Tarto, palun jätkame!

E. Tarto

Järgmine probleem puudutab kaitseväe juhataja ja ülemjuhataja ametisse määramise korda. Paragrahvi 91 lõike 2 sõnastus on meil järgmine: "Kaitseväe juhataja ja kaitseväe ülemjuhataja määratakse ametisse Riigikogu poolt Vabariigi Presidendi ettepanekul." Esialgses variandis on teistpidi, kaitseväe juhataja valiti Riigikogu poolt ja president nimetas ta lihtsalt ametisse. Milles on siin probleem? Probleem on selles, et juhul kui president on riigikaitse kõrgeim juht, siis ta valib välja kaitseväe ülemjuhataja, kuid Riigikogul on õigus panna sellele veto. Tähendab, kui

Riigikogu ei ole nõus, siis ta ei kinnita seda ja president peab valima uue kandidaadi.

Juhataja

Täna, härra Tarto! On küsimusi. Härra Kork, palun!

T. Kork

Härra Tarto, meie ei ole võib-olla ühtemoodi aru saanud kasutatavast terminoloogiast. Paragrahvis 91 ütleb, et sõja ajal kaitseväge ülemjuhataja määratakse ametisse Riigikogu poolt presidendi ettepanekul, §-s 93: sõjalise kallaletungi korral määrab president ülemjuhataja, ootamata ära Riigikogu otsust. Minu arusaamise järgi tekib sõjaaeg pärast sõjalist kallaletungi. Kumb variant siis kehtib: kui on kallaletung, siis määrab president, aga sõja ajal määrab Riigikogu? Kui sõjaaeg tekib muul ajal, välja arvatud pärast kallaletungi, siis ma saan asjast aru.

E. Tarto

Lugeja teab, ma ei näe siin vastuolu. Ma ei näe siin probleeme.

Juhataja

Palun, kas on veel küsimusi? Härra Kork, palun!

T. Kork

Kui te vastuolu ei näe, siis täpsustage, kas asendaks termini "sõja ajal" terminiga "sõjaseisukord" või midagi sellist. Need on erinevad tähendused, "sõjaaeg" §-s 91 on sõjaaeg.

Juhataja

Härra Kork võrdleb § 93 lõiget 2 § 91 lõikega 2.

T. Kork

Kui on sõjaseisukorra ajal, siis ma saan aru, kui on sõjaajal, siis ei saa aru.

E. Tarto

Palun esitage kirjalikult oma ettepanek meie toimkonnale. See ei ole siiski praegu see küsimus, milles toimikond palub hääletada.

Juhataja

Härra Velliste, palun!

T. Velliste

Härra juhataja, ma võib-olla selgitaksin, küsimus on lihtsalt sündmuste ajalises järgnevuses. Mõeldud on asja nii, et kui Eesti Vabariigi vastu pannakse toime sõjaline kallaletung, siis aega viitmata paneb riigipea ametisse kaitseväge ülemjuhataja. Kui parlamendil on võimalus kokku tulla, siis ta tuleb kokku ja kinnitab või ei kinnita ülemjuhataja. Kui ta seda ei kinnita, siis on riigipea kohus nimetada uus kandidaat. Sõltumata sellest, kas Riigikogu saab või ei saa kokku tulla, on ülemjuhataja ametisse nimetatud. Siin ei ole tegemist teineteist välistavate sõnastustega,

vaid teineteist täiendavate sõnastustega. Ma arvan, et probleem on puhtkeeleline, aga seda ei ole mõtet praegu arutada.

Juhataja

Täna selle selgituse eest! Härra Tarto, kas toimikond mõtles nii? Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Lugupeetud ettekandja, kas § 93 lõige 1 võiks tähendada seda, et sõjalukorras kuulutab välja mobilisatsiooni, kuna lõige 2 ütleb, et sõjalise kallaletungi korral? Kas oleks otstarbekas lõikesse 1 panna selline täpsustus?

Juhataja

Enne kui härra Tarto vastab, ma palun lugupeetud kolleege püüda kontsentreeruda § 91 lõike 2 teisele lausele, mis läheb hääletamisele. Palun, härra Tarto!

E. Tarto

Ma palun samuti härra Runnelil need ettepanekud esitada meile kirjalikult, sellepärast et kui me hakkame seda teksti sõna-sõnalt siin analüüsima, siis me ei jõua edasi. Ma juhin veel tähelepanu, et §-s 91 on lause: "Kaitseväge juhataja ja ülemjuhataja määratakse ametisse Riigikogu poolt Vabariigi Presidendi ettepanekul." Esialgu oli: "Kaitseväge ülemjuhataja nimetab Riigikogu ettepanekul ametisse ja vabastab ametist riigivanem." Lihtsalt siin on järjekord muutunud.

Juhataja

Täna! Rõhutan veel kord, arutelu objekt on § 91 lõike 2 teine lause. Palun, kas on küsimusi? Ei ole. Aitäh, härra Tarto! Algavad sõnavõttud. Härra Adams, teil on sõna.

J. Adams

Lugupeetud kolleegid ja härra Tarto! Põhiseaduse kontseptsioonis on kõrgemate riigiametnike riigiametisse saamine ette nähtud järgmiselt: ametisse saadakse lõplikult presidendi, riigipea allkirjaga ja seda on nimetatud ametisse nimetamiseks, kusjuures teine ja sellele eelnev voor on olnud mingisugune eelvaliku protseduur. Põhiliselt on see ette nähtud Riigikogu kaudu ja nagu seaduste vastuvõtulgi oleks ametisse nimetamisel kaks osa, kusjuures riigipeal jääb tagasilükkamise õigus, see on sama mis suspensiivne veto. Mitte kuskil ei ole ametisse nimetamisel (meie põhiseadus määrab neid ära umbes 60) riigipeale antud kandidaadi valimise ainuõigust. Kandidaadi valimise õigus on olnud igal pool laiem. Sellisel erakorralisel juhtumil nagu peaministri ametisse seadmine on riigipeale pandud kohustus aktiivselt otsida sobivat valitsusjuhi kandidaati, kuid ka siis on jäetud Riigikogule õigus otsida kandidaati juhul, kui riigipea ei leia või ei taha leida või ei suuda leida kandidaati. Praegusel juhul härra Tarto ütles, et see on ümberpööratud kord. Ei, see ei ole ümberpööratud kord. Paragrahvi sõnastus ütleb

tegelikult ühte asja, et riigipeal on ainuõigus otsida ja esitada ülemjuhataja kandidaate, Riigikogul on ainult õigus neid lõpmatult tagasi lükata, kuid ei üksikul Riigikogu liikmel ega mingil grupil ei ole õigust omapoolset kandidaati esitada. Ma kutsuksin toimkonda üles pöörduma üldskeemi juurde ning juhin tähelepanu, et peale ametliku põhiseadusliku korra on olemas ka veel poliitiline praktika. Ma ei kujuta ette, et riigipea ei leia endale riigipäevast ühtki toetajat, kes tema poolt soovitatava kandidaadi esitaks. Tänan!

Juhataja

Härra Hallaste, palun!

I. Hallaste

Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! See skeem, mille on võtnud aluseks riigikaitsega tegelev toimkond, ühtib täiel määral ka kolmanda toimkonna poolt pakutud skeemiga. Paragrahv 57 räägib tervest reast ametiisikutest, kes tuleb ametisse kinnitada riigivanema esildisel Riigikogu poolt. Vastupidine kord oleks mõeldamatu. Näiteks ülemkohtu esimees, Eesti Panga Nõukogu esimees, õiguskantsler ja kaitseväge juhataja on ametiisikud, kelle jaoks on vajalikud nõuded ja seda ei saa teha erakondade omavahelise kemplemise mängumaaks. Ma kutsun üles toetama riigikaitsetoimkonna poolt esitatud skeemi, mis ühtib täielikult kolmanda toimkonna poolt otsustatuga. Aitäh!

Juhataja

Tänan! Härra Kama, palun!

K. Kama

Tahan ka toetada riigikaitsetoimkonna skeemi. Kui Riigikogu hakkab ise leidma kandidaate ja ise neid ametisse määrama, siis on tulemuseks see, et iga partei või fraktsioon Riigikogus esitab oma ülemjuhataja kandidaadi ning Riigikogu langetab poliitilise otsuse, keda eelistada. Ma olen täiesti kindel, et määravaks ei saa isiku professionaalsus, vaid hoopis muud poliitilised huvid.

Juhataja

Tänan! Härra Velliste!

T. Velliste

Härra juhataja, ma tahaksin juhtida tähelepanu ühele võimalikule situatsioonile. Kui Eesti Vabariik langeb ootamatu kallaletungi ohvriks, siis loogiliselt võime oletada, et kaitseväge juhataja nimetatakse silmapilkselt ülemjuhatajaks. Kuid on võimalikud olukorrad, kus kaitseväge juhataja ei ole tegutsemisvõimeline, ta on kas hävitatud või on haige, tal võib tekkida mingeid muid takistusi. Siis ei ole muud võimalust kui et ainult üks isik valib välja uue ülemjuhataja. Parlamentaarsel teel oleks selle tegemine täiesti võimatu, siis oleks riigis täielik võimuvaakum.

See oleks juba täiendav argument toetada seda riigikaitsetoimkonna kaitsekeemi. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Sõnavõtjaid rohkem ei ole. Me asume hääletama. Küsimus, millele tuleb hääletamisel vastata, on järgmine: kes on selle poolt, et kaitseväge juhataja, ülemjuhataja määratakse ametisse Riigikogu poolt Vabariigi Presidendi ettepanekul? Hääletame. 20 poolthäälega ja 2 vastuhäälega on assamblee väljendanud oma seisukohta selles küsimuses.

Härra Tarto, kas kõik need põhimõttelised küsimused, mida toimkond soovis täna arutada, on hääletatud? Aitäh! Meie tööjärg on jõudnud kuuenda toimkonnani. Härra Rätsep, kas on võimalik öelda, kas allesjäänud poole tunni jooksul on meil võimalik läbida need küsimused, mida on ette valmistanud kuues toimkond – kohus, Riigikontroll, õiguskantsler? Palun, härra Rätsep!

J. Rätsep

Lugupeetud juhataja ja väsinud kolleegid! Ma loodan, et meie toimkonna kõige olulisemad probleemid on võimalik selle aja jooksul ette kanda. Põhiküsimusena sooviksime täna assamblee seisukohta ainult ühes küsimuses. Teema juurde asudes juhiksin toimkonna nimel teie tähelepanu sellele, et meie 18. oktoobril 1991. aastal esitatud kontseptsioon osutus niisuguseks, mis osaliselt kattus meie oponentide parandusettepanekutega. Aruandele lisatud tabel näitab, et meil puudus alus käesolevaks istungjärguks alusteksti muuta. Selle tõttu ongi meie 18. oktoobril esitatud kontseptsioon projekti alusdokumendiks ka täna. Mitte ühtegi lahknevat seisukohta ei ole esitatud Riigikontrolli küsimuses ja meie komisjon on väga pingsalt jälginud dispuute ajakirjanduses, ka teadlaste seisukohti, mis on avaldatud mujal. Riigikontrolli küsimustes ollakse kontseptuaalses mõttes samadel seisukohtadel, nagu on väljendatud selle eelnõu osa puhul, selle peatüki puhul.

Mõnevõrra probleemirikkam on õiguskantsleri küsimus. Saan teile kinnitada, et lugupeetud kolleeg Jüri Adams on võrdlevalt käsitlenud mitme riigi õiguskantsleri staatust. Me oleme selle eest väga tänulikud, kuid me jääme ikkagi komisjoniga esitatud kontseptsiooni juurde, mille järgi selle institutsiooni tegevus peaks põhiliselt piirduma väljaantavate õigusdokumentide põhiseadusele vastavuse ja kvaliteedi ja seaduslikkuse kontrollimisega ning lisaks veel kõrgema järelevalvega kodanike ja inimõiguste täitmise üle Eesti Vabariigis. Selle piiritluse kaudu ütlesin mõne sõna Enn Tarto ja riigikaitsetoimkonna parandusettepaneku suhtes. Seal oli tehtud ettepanek täiendada õiguskantsleri pädevust reguleerivat paragrahvi järgmise lõiguga: õiguskantsler jälgib kaitsepolitsei, luure- ja vastuluure ja muude seadusega sätestatud teabekogumise ametkondade tegevust ning kooskõla põhiseadusega. Me arvame, et pädevuse

formulatsiooni varem nimetatud osa – järelevalve kodanike ja inimõiguste täitmise üle – on oluliselt katnud selle probleemistiku, mida härra Tarto täiesti tänuväärset esitas. Ta katab niivõrd, et riigikaitsetoimkonna ettepanek oleks väga sobiv põhjalikumalt ja täpsemalt ja konkreetsemalt ja nende poolt esitatud kujul võtta arvesse seaduse koostajatel, kes formuleerivad õiguskantsleri ja tema ametkonna tegevust. Seal oleks selle ettepaneku lahendamise õige koht, vastavalt konkreetsuse astmele. Minu arvates selle funktsiooni sätestamine järgnevas seaduses ei lähe vastuollu kavandatava põhiseaduse vastava osaga.

Lugupeetud kolleeg Ülo Uluots leidis, et õiguskantsleri kohuseks on riigijuhtimise seaduslikkuse kontroll. Meie toimkonna arvates on niisugune ettepanek liiga piiramatu, sel juhul tõuseks õiguskantsler kogu riigi peaaegu kõige vägevamaks järelevalvajaks. Niisugune piiramatu funktsioon, tema sätestamine põhiseaduses pole meie toimkonna arvates vastuvõetav.

Edasi on esitatud parandusettepanekud Ülo Seppa poolt, need on tõepoolest poleemilised probleemid. Need formulatsioonid, mida kolleeg Seppa on esitanud, ei ole niisugusel kujul vormiliselt vastuvõetavad ja arvestatavad, kuid nende teemade käsitlemisel arvatavasti ristuvad meie seisukohad järgnevate dispuutide käigus. Arvan, et siin ei ole praegu veel õige aeg küsimuste hääletamisele panekuks.

Kõige olulisem küsimus, mida ma paluksin toimkonna nimel täna otsustada, on küsimus selle kohta, kas pooldate prokuratuuri kui iseseisva institutsiooni väljajäämist eraldi peatükina Eesti Vabariigi põhiseadusest. Ma esitaksin selle küsimuse just niimoodi seoses sellega, et eelneva käsitluse järgi ei ole enam prokuratuuri projekteeritud struktuuride hulgas. See küsimus tõusetus alles hiljuti seoses sellega, et Eesti Vabariigi praegune prokuratuur väidetavasti on valmis saanud Eesti Vabariigi Prokuratuuri seaduse eelnõu ja sellest tulenevalt, selle töö käigus esitas ta assambleele ettepaneku täiendada Eesti Vabariigi põhiseaduse eelnõu eraldi viiest paragrahvist koosneva peatükiga, mille pealkiri on "Prokuratuur". Nende dokumentide hulgas, mis meie komisjoni nimel on teile tutvumiseks esitatud, on ka see vabariigi prokurööri Leo Urge eelnõu osa formulatsioonina esitatud. Mõningad arvamused sellise peatüki vastu on siin saalis assamblee istungitel juba kõlanud. Seni tunnustatud mudeli järgi jääb prokuratuur teostama järelevalvet kohtueelse uurimise üle, jääks süüdistajaks kohtus, jääks teostama järelevalvet kohtuotsuste täitmise üle. Nii et ta oleks ainult kohtumenetlusega seotud figuur, kelle staatuse põhialused on sätestatud projekti vastavas sättes kohtupeatüki ühe paragrahvina. Pean endiselt sellist käsitlust piisavaks. Samuti arvab nii toimkond, seal on küsimus läbi hääletatud, selle ametkonna poolt esitatud täiendusettepanek ei toonud kaasa ümbermõtlemist. Selle täiendusettepaneku järgi on prokuratuur ette nähtud iseseisva ametkonnana, kes allub ainult Eesti Vabariigi Prokuratuurile

ühekordse alluvuse põhimõttel, nii nagu ta seni on olnud, ainult jääb ära veel otsealluvus, legaliseeritud otsealluvus NSVL-i peaprokurörile, kellele nad allusid ühekordse alluvuse korras. See on nüüd probleem, mille ma teile esitaksin: kas on vaja niisugust ametkonda, arvestades seda, et prokuratuuri väga paljud kohtumenetlustest väljajäävad funktsioonid on kaetud õiguskantsleri ametkonna ja Riigikontrolli ametkonna poolt? Ma pikemalt ei agiteeriks nii või teistsuguse otsustuse poolt, sest meie komisjoni edasise töö jätkamiseks just palumegi seda otsustada. Me tahaksime teada, kas põhiseaduse mudelisse peaks lülituma veel üks eraldi peatükk, mille formuleerimine oleks arvatavasti meie ülesanne, või mitte. Nii et küsimus, mille ma teile esitaksin või paluksin esitada juhatajal, on: kas pooldate prokuratuuri kui iseseisva institutsiooni väljajäämist eraldi peatükina Eesti Vabariigi põhiseadusest? Edasi veel üks formaalset laadi küsimus.

Juhataja

Härra Rätsep, ma vabandan! Kui on võimalik, ärme praegu edasi läheme, enne kui see küsimus on lahendatud. Kuivõrd küsimuses on kaks küsimust, üks on see, mis puudutab prokuratuuri kui iseseisvat riigiorganit, ja teine pool on see, kas prokuratuur peaks olema iseseisva peatükina põhiseaduses, siis neid kahte küsimust korraga hääletamisele panna ei tohiks.

J. Rätsep

Meie komisjon mõtles teda iseseisva institutsioonina, nagu ta on esitatud vabariigi prokuratuuri poolt. Muu lahenduse puhul ta ei oleks iseseisev institutsioon, ta oleks eeldatavasti praeguse kujutluse järgi justiitsministeeriumi või kohtu või õigusministeeriumi alluvuses ministri asetäitja tasemel, sel juhul ei oleks ta iseseisev institutsioon. Nii et ma arvan, et küsimus oleks niiviisi ühekordsena esitatud.

Juhataja

Lugupeetud assamblee liikmed! Lugupeetud härra Rätsep! Me peame otsustama, mille poolt me hääletame. Kas selle poolt, et põhiseaduses on peatükk, mis kõneleb prokuratuurist, või me asume hääletama küsimust, mis lahendab selle, kas prokuratuur on iseseisev riigiorgan või mitte? Kui on vaja hääletada mõlemat küsimust, tehkem seda. Härra Rätsep, palun aruande viimane osa.

J. Rätsep

Sel juhul ma esitaksin küsimuse, kas prokuratuuri on vaja käsitleda põhiseaduse projektis eraldi peatükina.

Juhataja

Ma vabandan, et ma katkestasin, aga üks osa aruandest jäi esitamata. Suur tänu! Meil on teada

küsimus, millele otsime vastust. Millised on küsimused härra Rätsepale? Küsimusi ei ole. Aitäh!
Kes soovib sõna? Sõna ei soovita. Kohaloleku kontroll. Vabandan, on sõnasoovijaid. Palun, härra Velliste!

T. Velliste

Kõigepealt tuleks siiski arutada ja hääletada ainult küsimust sellest, missugune on prokuratuuri funktsioon Eesti õigussüsteemis. Küsimus sellest, kuidas ta asub põhiseaduse tekstis, on teisene.

Juhataja

Tänan! See ettepanek oli toimkonnale. Sõna soovib härra Sirendi. Palun!

A. Sirendi

Võib-olla ma olen üks vähestest, kes ei saa otsustada toimkonnasiseselt seda arutelu, võib-olla me saaksime täiendavat informatsiooni ja vahetaksime mõtteid, et seda hääletamist jätta järgmiseks korraks.

Juhataja

Tänan! Härra Runnel!

H. Runnel

Kallid kolleegid, ma julgen juhtida tähelepanu, et pole mõtet koormata põhiseadusi nende peatükkidega, pigem võiksime mõelda, kuidas kokku tõmmata. Näiteks oleks isegi mõeldav, et õiguskantsler eraldi peatükina lülitada hoopis presidenti käsitleva peatüki alla ja sellepärast ma ei pea prokuratuuri peatüki avamist üldse tarvilikuks. Ta ei ole selline figuur, mis oleks teiste riigiorganitega võrreldav. See on täiesti teisejärguline asi.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid, ma tuletan veel kord meelde, et küsimusi, mida on vaja saalis hääletada, esitavad toimkonnad oma juhi kaudu. Enne kui hakkame hääletama, kohaloleku kontroll. Meid on 21. Alustame hääletamist. Küsimus, millele tuleb vastata, on järgmine. Kas olete selle poolt, et põhiseaduses puudub iseseisva peatükina prokuratuuri käsitlev osa? Kas olete selle poolt, et põhiseaduses puudub prokuratuuri käsitlev osa iseseisva peatükina? Hääletame. 19 poolthäält, vastuhääli ei ole. See küsimus on lahendatud. Härra Rätsep, palun!

J. Rätsep

Teine küsimus on terminoloogia küsimus. Ma formuleeriksin selle küsimuse niimoodi: kas pooldate riigi kõrgema kohtu nimetusena terminit "Riigikohus"? Küsimus on hääletamisväärne sellepärast, et senise seadusloome käigus on paralleelselt olnud ikka veel ka ülemkohtu nimetus. Isiklikult ma oleksin lugupidamisest Jüri Adamsi kui aluseks võetud projekti autori vastu siin esitatud nimetuse poolt. Tema mäletatavasti nimetas ka seda kõrgeimat kohtuorganit

Riigikohtuks. Keeleteadlased seletasid, et ta ei ole riiklik, ta on riigi kõrgeim kohtuinstants, nii nagu riigivanem, Riigikogu jne.

Juhataja

Palun, millised on küsimused? Küsimusi ei ole. Aitäh, härra Rätsep! Palun, kes soovib sõna? Sõnasoovijaid ei ole. Panen hääletamisele küsimuse, kes on selle poolt, et kõrgeima kohtuinstantsi nimetus on Riigikohus. Hääletame. 21 poolthäält, vastuhääli ei ole. Ka selles küsimuses on assamblee väljendanud oma selget seisukohta. Kuues toimkond on osanud mõlemad küsimused formuleerida nii, et on saanud nendele ka täiesti ühemõõtmelise vastuse. Suur tänu! Kas kuues toimkond soovib veel sõna? Ei. Tänan!

Juhatuse poole pöördus täna seitsmes toimkond ja tegi ettepaneku, et võiks saabuda ka selline hea päev, mil nemad oleksid esimene toimkond, kes alustab istungit. Selline hea päev saabub järgmisel nädalal. Suur tänu teile, kallid kolleegid, tõsise töö eest! Eilsest ja tänasest teemast on jäänud käsitlemata seitsmenda toimkonna aruande esimese osa esitamine ja läbiarutamine, vajalike hääletuste läbiviimine. Seda teeme järgmisel nädalal.

Mõned teated. Kõigepealt tuletan kõikidele meelde, et järgmine nädal on töönädal. See töönädal algab esmaspäeval kell 10 tööga toimkondades. Kell 12 kohtume aga siinsamas saalis. Ja nüüd ma annan organisatsioonilistes küsimustes sõna toimkondade juhtidele. Härra Raig, palun!

I. Raig

Ma ei ole toimkonna juht, kuid paberite hulgas, mis meile eile jaotati, oli üks paber, mis käsitles assambleest osavõttu või õigemini, puudumist. Praegu on siin koos vähem rahvast, kui siin on olnud ülemnõukogu halvimatel päevadel, ma pean silmas proportsiooni. Mul on ettepanek, et selle paberi koostaja, kes fikseeris puudujaid (seal allkiri puudub, võib-olla on Propst selle asjaga kursis), kuidagi informeeriks avalikkust ka sellest, kui suur on assamblee tööst osavõtjate arv. Tänan!

Juhataja

Härra Raig, teie ettepanek on juba realiseerimist leidnud. Aitäh! Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson

Seitsmenda toimkonna organisatsioonilistest küsimusest niipalju, et meil algab töö juba tuleva nädala esmaspäeval kell 10 võimalusega kuulata Tallinna linnavolikogu hoones loengut Soomest tulnud spetsialistilt kohalike omavalitsuste küsimustes. Komisjonid alustavad kell 10, et oleks võimalik neile ettepanekuid esitada. Mina komisjoni esimehena tulen siit kella 10 ajal läbi. Kui meie komisjonile on ettepanekuid, võtan need siit kaasa. Nii et palun komisjoni liikmeid ja kõiki teisi, kes on huvitatud kohalike omavalitsuste küsimustest, sellest koosolekust osa võtta.

Juhataja

Täna! Me lubasime lõpetada kell 17. Kell on 17, tänane assamblee istung on lõppenud. Me kohtume esmaspäeval. Head pühapäeva!